

Araştırma Makalesi/ Research Article

Sivas Eyaletindeki Şehirli ve Köylü Kadınların Sosyo-Ekonomik Yaşamları ve Şikâyetleri (1752-1755)

Buket Çelik*

(ORCID: 0000-0002-6959-7197)

Makale Gönderim Tarihi
03.02.2025

Makale Kabul Tarihi
07.04.2025

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Çelik, B., “Sivas Eyaletindeki Şehirli ve Köylü Kadınların Sosyo-Ekonomik Yaşamları ve Şikâyetleri (1752-1755)”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/ Özel Sayı: Vakanüvis 10. Yıl Özel Sayısı (Special Issue for the Decennial of Vakanüvis), (2025): 260-300.

APA: Çelik, B. (2025). Sivas Eyaletindeki Şehirli ve Köylü Kadınların Sosyo-Ekonomik Yaşamları ve Şikâyetleri (1752-1755). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (Özel Sayı: Vakanüvis 10. Yıl Özel Sayısı (Special Issue for the Decennial of Vakanüvis)), 260-300.

Öz

Osmanlı'nın şehirli ve köylü kadınları, kendi yaşam alanları içerisinde üretkenliğini her zaman sürdürmüştür. Şimdiye kadar çeşitli yönleriyle ele alınmış olan Osmanlı kadını bu kez Osmanlı başkentindeki yüksek mahkeme Divân-ı Hümayûn'a yansıyan yönleriyle resmedilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmadaki kadınların, bazen mağdur oldukları için bazen de suçlu oldukları için divân kayıtlarında adı geçmiştir. Kadınların müdahil oldukları miras, borç, mülk alım-satımı, bağ-bahçe-tarla işleri,

* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, buket.celik@cumhuriyet.edu.tr.

Assist. Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Letters, Department of History, Türkiye.

nişan, nikah, boşanma gibi çeşitli meseleler, kadınların sosyo-ekonomik durumu hakkında da ipuçları vermektedir. Bu ipuçları sayesinde Sivas eyaleti içerisindeki şehirli ve köylü kadınların yaşayışları ve sorunları hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmada Kasım 1752-Haziran 1755 tarihleri arasındaki hükümlerin kaydedildiği 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri kaynak olarak kullanılmıştır. Defterde, Sivas eyaletine bağlı kaza ve köylerde yaşayanların Divân-ı Hümâyûn'a ulaştırdıkları şikâyetlere dair hükümler kayıtlıdır. Bu defterde toplam 1041 hüküm vardır. Bunlardan 172 tanesi Müslüman kadınların dahil oldukları olaylarla ilgilidir. Çalışmada, Müslüman kadınların şikâyetlerini divâna ulaştırma yöntemleri, davacı veya davalı olma durumları, dahil oldukları davalar ve yaşadıkları yerleşim yerleri konuları işlenmiştir. Bahsedilen konular hakkında tablolar yapılmış ve daha anlaşılır olması için yüzde hesaplamaları çıkarılmıştır. Ayrıca sorunlarını ifade ederken kendileri hakkında verdikleri ipuçlarından hareketle kadınların sosyo-ekonomik durumlarına da değinilmiştir. Çalışmada sadece Müslüman kadınlar ele alınmış, gayrimüslim kadınlarla ilgili dava ve bilgiler kapsam dışı bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Sivas Eyaleti, Divân-ı Hümâyûn, Osmanlı, Ahkâm Defteri.

Socio-Economic Life and Complaints of Urban and Peasant Women in Sivas Province (1752-1755)

Abstract

Ottoman urban and peasant women have always been productive within their own spheres of life. The Ottoman woman, who has been dealt with in various aspects so far, has been tried to be portrayed this time with the aspects reflected in the Divân-ı Hümâyûn, the supreme court in the Ottoman capital. The women in this study were mentioned in divân records sometimes because they were victims and sometimes because they were criminals. The various issues in which women were involved, such as inheritance, debt, buying and selling property, vineyard-garden-field affairs, engagement, marriage and divorce, also provide clues about the socio-economic status of women. Thanks to

these clues, an evaluation of the lives and problems of urban and peasant women in Sivas province has been made.

The Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Register No. 5, which records the judgments between November 1752 and June 1755, was used as a source for this study. The register the provisions regarding the complaints submitted to Divân-ı Hümâyûn by the inhabitants of the cities and villages of Sivas province. There are a total of 1041 judgments in the register. Of these, 172 are related to incidents involving Muslim women. The study focuses on the methods by which women brought their complaints to the divâna, their status as plaintiffs or defendants, the cases they were involved in, and the settlements they lived in. Tables have been made about the issues mentioned and percentage calculations have been made for clarity. In addition, the socio-economic status of women is also addressed, based on the clues they gave about themselves while expressing their problems. Only Muslim women are covered in this study, and cases and information on non-Muslim women are excluded.

Keywords: Woman, Sivas Province, Divân-ı Hümâyûn, Ottoman, Ahkâm Registers.

Giriş

Osmanlı'da kadın deyince akla ilk gelen, padişah eşleri veya anneleri pozisyonundaki saraylı kadınlardır. Bunun belki de en önemli sebebi saray kadınları konusunun insanların daha çok ilgisini çekmesidir¹. Ayrıca padişah eşleri, çocukları ve haremdeki kadınlardan oluşan saray kadınlarının doğum merasimleri, yaşayışları, giyim kuşamları, takıları, çeyizleri, düğünleri, vakıfları gibi konularda daha fazla kaynağa ulaşılabilmesi de bu ilgiyi tetiklemiş olabilir. Gerek arşiv kaynaklarından gerekse yerli ve yabancı seyyahların ve batılı yazarların söylediklerinden yola çıkılarak Osmanlı'nın saraylı kadınları hakkında yapılmış çok sayıda çalışma mevcuttur².

¹ Mehmet Taş, "Saray Kadınlarının Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri", *Journal of Turkish Studies*, 9/10, (2014), s. 1304.

² Saraydaki kadınlar hakkında yapılmış bazı çalışmalar şöyledir; Çağatay Uluçay, *Harem II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001; Leyla Aksu Kılıç, "18. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında

Saray dışında yaşamını sürdüren şehirli ve köylü kadınlar hakkındaki akademik çalışmalar genellikle kadınların nişan, nikah, mehir, boşanma, miras, tek ya da çok eşlilik durumları, çocuk sayıları, terekeleri, giyimleri gibi aile yaşantıları üzerinde yoğunlaşmıştır³. Kadınların ekonomik durumları da aydınlatılmak istenen bir diğer önemli nokta olmuştur⁴. Seyyahların bahsettiklerinden⁵, minyatürlerden⁶ ya da yabancıların gözlemlerinden⁷ hareketle yapılmış çalışmalar Osmanlı kadınlarının yaşamları hakkında farklı ufuklar açmaya çalışmıştır.

“Saraylı Kadın Olmak” Metrûkatıyla Dört Saraylı Kadının Muhallefâtı”, 18. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018; Doğan Gün, “Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38/65 (2019), s. 135-168; Serhat Soysakerci, “Osmanlı Harem’inde Kadınlar: Bir Nesnellik Sorunu”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7/51 (2021), s. 2775-2784; Günnaz Özmutlu, “Harem Cariyelerinin Musiki ve Seyirlik Oyunlardaki Eğitimleri (1677-1687)”, *Belleten*, 78/283 (2014), s. 1033-1083.

³ Bu konular üzerinde yoğunlaşmış çalışmalardan bazıları şunlardır: İlber Ortaylı, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları*, 1 (1980), s. 33-40; Ömer Demirel, “1700-1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel Yapısı”, *Belleten*, 54/211 (1990), s. 945-962; Şefika Büyükaşahin, *Kayseri Şer’iyye Sicillerine Göre Kayseri’de Kadın (1688-1697)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2013; Zeynep Uysal, *Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014.

⁴ Kadınların ekonomik faaliyetleri hakkındaki bazı çalışmalar şöyledir: Ömer Düzbakar, “17. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Kadınların Ekonomik Alandaki Faaliyetlerine Yönelik Olarak Bursa Şer’iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 30 (2016), s. 93-108; Hüseyin Çınar, “Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar”. *Tanzimat Öncesi Osmanlı Toplumunda Cinsiyet Mahremiyet ve Sosyal Hayat*, (ed. Miyase Koyuncu Kaya - Bedriye Yılmaz), Ankara 2018, s. 335-371. Arif Bilgin, “Mahremiyet ve Kazanç Arasında Osmanlı Kadını”. *Kadim* 3 (Nisan 2022), s. 77-105; Mustafa Akbel, “Galata Şer’iyye Sicilleri Işığında Osmanlıda Kadının Ekonomik Hayattaki Tasarrufları”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/2 (2021), s. 745-757.

⁵ Gülsün Uçar, “17. Yüzyıl Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Kadını”, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 1/1 (2017), s. 100-110; Ülkü Yancı, “Batılıların Gözünde Osmanlı Kadını İmajı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/23 (2016), s. 381-396; Elif Özdemir - Hülya Tezcan, “Osmanlı Toplumunda Kadın Giyiminin Seyyahlar Üzerinden İncelenmesi”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8/61 (2022), s. 1203-1214.

⁶ Hülya Kalyoncu, “16.-19. Yüzyıl Dönemi Sosyal Yaşamında Osmanlı Kadını ve Osmanlı Topraklarında Yaşamış Sanatçıların Eserlerine Yansımaları”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14/35 (2021), s. 1104-1128.

⁷ Alev Baysal, “Batılılar gözünde Harem: Gerçek ve Fantezi”, *Turkish Studies*, 4/1 (2009), s. 591-603.

Şehirli ve köylü kadınlarla ilgili bilgilerin belli başlı konularda yoğunlaşmış olması, arşiv belgelerinden kadınlarla ilgili elde edilen bilgilerin sınırlı olmasından kaynaklanır. Osmanlı'da Tanzimat dönemine kadar hukukî meseleler yerel mahkemelerde kadılar huzurunda görülmüş ve Şer'îye sicillerine kaydedilmiştir. Bu nedenle kadınlar hakkında yapılmış çalışmalar genellikle Şer'îye sicillerine dayandırılmıştır⁸. Osmanlı'da kadınlarla ilgili benzer bilgilerin verilmesinin bir diğer sebebi de aynı kaynak grubunun kullanılmasıdır. Hatta öyle ki Osmanlı'da kadın deyince akıllara ilk olarak Şer'îye defterleri gelmektedir⁹ ve kadınlarla ilgili başka kaynaklardan yeterli bilgiye ulaşılamayacağı algısı yerleşmiştir. Bu çalışmada kaynak olarak kullanılan Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri ile bu algının ötesine geçilmesi ve çalışmanın Osmanlı kadını konusunda yapılacak başka çalışmalara örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır. Zira, Şikâyet Defterleri, Osmanlı kadınlarının yaşamlarını sergilemesi açısından yeni yeni kullanılmaya başlanmış kaynak gruplarındandır. Bu doğrultuda, Ökkeş Küçükdağlıkan tarafından 2 Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'ne dayandırılarak hazırlanan çalışmada, kadınların alacak-verecek, miras, nafaka ve darp

⁸ Veysel Gürhan, "18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kadın ve Hukuk: Amid Mahkemesi'nde Kadınların Hak Arama Süreçlerine Dair Bazı Değerlendirmeler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/3 (2017a), s. 1644-1664; Aslı Özcan, *Trabzon Şer'îyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)* Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2018; Mehmet Emin Üner, "Şer'iyye Sicillerine Göre Urfa'da Kadın ve Aile (XVII-XVIII. Yüzyıllar)", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (2015), s. 22-48; Güven Dinç, "Şer'îyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu", *OTAM*, 17 (2005), s. 1-19; Gülser Oğuz, "61 Numaralı Edirne Şer'îye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü", *Milli Folklor*, 23/92 (2011), s. 106-116; Rümeyza Kars, *Şer'îye Sicilleri Işığında Osmanlı Toplumunda Kadın Olmak Kayseri Örneği (1700-1720)*, Gazi Kitabevi, Ankara 2019; Rahmi Tekin, "Şer'îye Mahkemesine Başvuran Halepli Kadınlar (956-972/1549-1565)", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33 (2023), s. 244-261; Sibel Kavaklı Kundakçı, "Osmanlı'da Mahkeme ve Kadın: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Konular (1732-1733)", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8/3 (2019), s. 1788-1812; Ayşe Şimşek, "Osmanlı Kadınının Miras Hukuku: 18. Yüzyıl Konya Şer'îyye Sicilleri Çerçevesinde Miras Davaları", *Bilimname*, (2022), s. 681-711; Ali Turan, "1815 Numaralı Trabzon Şer'îye Siciline Göre Hukuki Hayatta Kadın (1554-1558)", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6/3 (2015), s. 379-428.

⁹ Betül İpşirli Argıt, "Osmanlı Kadın Çalışmalarında Kullanılabilecek Birincil Kaynaklar", *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2, (2022), s. 266.

konularındaki 14 adet şikâyeti ele alınmıştır¹⁰. 1742-1754 tarihli ve 1 Numaralı Diyarbekir Ahkâm Defteri üzerinden bir çalışma yapan Veysel Gürhan, çalışmasında 52 adet belge üzerinden kadınların divana başvurma şekillerini, ikamet ettikleri yerleri, kimleri şikâyet ettiklerini ve şikâyet konularını ele almıştır¹¹. Ahmet Keleş tarafından 3 Numaralı Bosna Ahkâm Defteri üzerinden yapılmış bir çalışmada 27 adet şikâyet üzerinden kadınların divana şikâyet iletme yöntemleri ve kadınların şikâyetçi olduğu konular üzerinde durulmuştur¹². Bu son iki çalışma yöntem, kullanılan kaynak grubu ve kapsadığı tarih bakımlarından hazırladığımız çalışmaya benzer oldukları için, bazı bölümlerde bilgilerin karşılaştırılması yapılmıştır. Atik Şikâyet defterleri üzerinden hazırlanan bir başka çalışmada, kadınların yaptıkları çeşitli şikâyetlerden örnekler verilerek kadınların hak arama mücadeleleri incelenmiştir¹³.

Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) kayıtları içerisinde yer alan Kasım 1752-Haziran 1755 tarihli hükümlerin kaydedildiği 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri (A.{DVNS.AHK.SS.d Sıra No. 5) ana kaynak olarak kullanılmıştır. Sivas eyaletinde yaşayan halkın şikâyetlerinin kaydedildiği 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri'nde toplam 1041 adet hüküm kayıtlıdır. Bunlardan Müslüman kadınların müdahil oldukları dava sayısı 168, gayrimüslim kadınlarınki ise 32'dir. 4 dava da Müslim ve gayrimüslim kadınlar arasındaki sorunlarla ilgilidir. Dolayısıyla defterdeki 1041 hükümden 203'ünde (%19,50) kadınlara dair bilgiler mevcuttur.

Çalışmada, Müslüman kadınların müdahil olduğu 168 hüküm ile Müslim ve gayrimüslim kadınlar arasında yaşanmış 4 dava olmak üzere toplam 172 hüküm ele alınmıştır. Defterde kayıtlı olup sadece

¹⁰ Ökkeş Küçükdağlıkan, "II Numaralı Maraş Ahkâm Defteri'nde Maraş'a Gönderilmiş Kadın Muhtevalı Şikâyet Hükümlerinin Değerlendirilmesi (1765-1775)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4/11, (2017), s. 277-300.

¹¹ Veysel Gürhan, "Kadınların Dîvân-ı Hümâyûn'a Şikâyet Haklarını Kullanmaları Üzerine Değerlendirmeler (Diyarbakir Eyaleti 1 Numaralı Ahkâm Defterine Göre)", *Tarih Okulu Dergisi*, 32 (2017b), s. 323-347.

¹² Ahmet Keleş, "1765-1768 Yılları Arası Kadınların Şikâyet Hakkını Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme (3 Numaralı Bosna Ahkâm Defterine Göre)", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3/6 (2020), s. 423-443.

¹³ Kader Demir, "Osmanlı Kadınının Ceza Hukukundaki Yeri ve Şikâyet Hakkının Kullanımı (1785-1810)", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/1 (2023), s. 508-535.

gayrimüslim kadınlarla ilgili hükümler çalışmaya dahil edilmemiştir. Müslüman kadınlarla ilgili bütün konular ele alındığı için değerlendirmeler genel yapılmıştır. Sadece önemli görülen olayların ayrıntılarına değinilmesi yeterli görülmüştür. Örneğin miras davalarında mirasçılardan ve miras anlaşmazlığına sebep olan konudan ayrıntılı bahsedilmemiştir. Çalışmada özellikle sayısal veriler üzerinde durulmuştur. Böyle bir yol izlenmesinin nedeni yapılacak ayrıntılı incelemenin makale boyutu şartlarını aşacak olmasındandır.

İncelenen defter, Osmanlı taşrasında yaşayan şehirli ve köylü kadınların, hayatın hemen her alanında etkin bir faaliyet içerisinde olduklarını göstermek bakımından bizlere önemli ölçüde malzeme sunmaktadır. Ayrıca defter, kapsadığı yıllar itibarıyla Osmanlı tarihinin çok da çalışılmamış bir dönemi olan 18. yüzyılında kadının sosyo-ekonomik durumunu göstermesi açısından da önemlidir. Çalışmanın ortaya çıkarmayı amaçladığı bir diğer husus da kadınların ne gibi sorunlarla karşılaştıkları ve hak arama mücadeleleridir. Divân-ı Hümâyûn kayıtları arasında yer alan Ahkâm-ı Şikâyet defterlerindeki veriler, eyaletlerden İstanbul'a giderek yahut da arzuhâl yazarak sorununu en üst mahkemeye iletenlerin şikâyetleri hakkındaki hükümlerdir. O nedenle, bu çalışmayla taşradaki kadınların, hak arama mücadeleleri için en üst mahkemeye kadar çıkabildiklerini göstermek de hedeflenmiştir.

Defterin kadınlarla ilgili verdikleri bilgilere geçmeden önce Divân-ı Hümâyûn'dan ve reayanın şikâyet hakkından da kısaca bahsetmekte fayda vardır. Osmanlı devleti adalete verdiği önem nedeniyle, halkın çeşitli sorunları için yerel mahkemelere başvurmasına ve hatta şikâyetlerini doğrudan hükümdara sunmasına olanak tanımıştır. Divân'a yapılan başvurular doğrudan sultana yapılmış başvurular sayılmıştır. Hükümdar, haksızlığı giderecek en yüksek otoritedir ve adaletin son başvuru yeridir. O nedenle divândan lehlerine çıkacak kararlar da reaya için çok önemli olmuştur. Genel tanımıyla Şikâyet defterleri, divâna sunulmuş şikâyetler hakkında yazılan padişah hükümlerini içermektedir. Şikâyetlerini sunanlar "*gelüb, arz-ı hâl idüb, arz-ı mahzar sunub, mektub gönderüb*" yöntemlerinden kendilerine uygun olanı tercih etmişlerdir. Şikâyetçi bir şahıs, bir grup ya da bir kurum olabilirdi. Şikâyet konusu miras, borç, alım-satım gibi şahsi bir mesele olabileceği gibi eşkıyalık,

memurlar hakkındaki şikâyetler gibi reayanın genelini ilgilendiren meseleler de olabilirdi¹⁴. Hem şer’i hem örfi konularda karar verme yetkisine sahip olan Divân-ı Hümayun’a şikâyetlerini sunmak için gidenler çavuşbaşı ve çavuşlar tarafından Kubbealtı’nın sol tarafında bekletilir, daha sonra sırayla içeri alınırlardı¹⁵. Osmanlı’da reayanın şikâyetlerini Divân-ı Hümayun’a iletmesinde kadın-erkek, Müslim-gayrimüslim, askerî-reaya gibi herhangi bir sınırlama yoktu. Şikâyetçi divândan aldığı ve haklılığını gösteren kararı yaşadığı bölgenin kadısına götürür ve Şer’iye defterine kaydettirip emrin icrasını isterdi. Bundan sonra gerekenin yapılmasından taşra idarecileri sorumlu hale gelirdi¹⁶.

Sivas Eyaleti’nden Divân-ı Hümayun’a Başvuran Kadınlar

Sivas eyaletindeki kadınların divâna başvurmalarındaki en temel sebep miras meseleleri olmuştur. 172 şikâyetten 78’i (%45) miras anlaşmazlıklarıyla ilgilidir. İkinci sırada eşkiya saldırıları, ırza tecavüz, yağmalama, gasp gibi şikâyetleri içeren asayiş sorunları gelmiştir. Bu konularla ilgili şikâyetlerin sayısı da 39’dur (%22). Şikâyetler bu iki konuda yoğunlaşmış olmakla birlikte aile meseleleri, mülk alım satım işlemleri, vakıf meseleleri, toprak işletimi gibi konulardaki sorunları için de kadınların divânın kapısını çalmış oldukları görülmektedir (Bkz. EK 1). Benzer çalışmalarda kadınların divana hangi şikâyetlerle gidildiğine bakıldığında, Diyarbakır eyaletinde kadınlar sırasıyla en çok miras, mülk alım satımı ve aile sorunları nedeniyle divâna başvurmuşlardır¹⁷. Bosna eyaletinde de benzer bir durum mevcuttur. Kadınlar en çok miras ve mülk sorunları için divâna şikâyetlerini sunmuşlardır¹⁸.

İncelenen defterde kadınların 75’i şikâyet eden, 47’si şikâyet edilen konumundadır. 48 şikâyetinde de mağdur kadının adına başkası divâna başvurmuştur. Bunları da şikâyet edenler kategorisine eklersek toplamda 123 şikâyetinde kadın davacı, 47’sinde davalı pozisyonundadır (Bkz. Ek. 4). Şikâyet eden ve edilen kadınlar hakkındaki bilgiler kadınları

¹⁴ Halil İnalçık, “Şikâyet Hakkı: ‘Arz-i Hâl ve ‘Arz-i Mahzar’lar”, *Osmanlı’da Devlet, Hukuk ve Adalet*, (Ed. Cüneyt Dalgakıran), (2018), s. 63-66.

¹⁵ Ahmet Mumcu, *Divân-ı Hümayun*, Phoenix Yayınları, 2017, s. 110.

¹⁶ Murat Tuğluca, *XVII. Yüzyıl Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 84.

¹⁷ Gürhan, (2017b), s. 339.

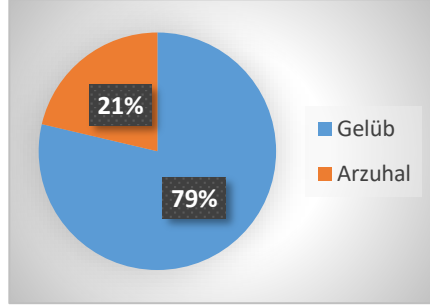
¹⁸ Keleş, s. 433.

iki yönlü ele almayı sağlamaktadır. Mesela miras davalarında kadın bazen hakkını arayan bazen de hak yiyen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivas eyaletindeki kadınlar, çeşitli sorunlarıyla ilgili olarak İstanbul'da bulunan Divân-ı Hümâyûn'da bizzat huzura çıkarak yahut da divâna arzuhal sunarak şikâyetlerini bildirmişlerdir. Hukuki hakları bakımından önemli bir ayrıntı olan bu durum, şehirde ve köyde yaşayan bütün kadınlar için aynı şekilde geçerli olmuştur. Şikâyetçi olan kadınlarla ilgili 75 davadan 59'unda kadınlar bizzat huzura çıkmış, 16'sında ise arzuhal sunmuşlardır. 2 şikâyet de bölgenin kadı veya naibi aracılığıyla divâna mektup yazılarak iletilmiştir (Bkz. Ek 2). Kadınların haklarını bizzat kendileri arama hususunda oldukça aktif oldukları görülmektedir. Yaptığımız çalışmaya benzer nitelikteki diğer çalışmalarda çok daha az şikâyet sayısının kullanılması, çalışmaların birebir karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak benzer çalışmalar da kadınların divâna bizzat başvurma yöntemini daha çok tercih ettiklerine işaret etmektedir¹⁹. İncelediğimiz defterde kadınlarla ilgili davaların oranı %20'dir. Yangın, sel gibi olaylardan tahrip olduğu ve çeşitli ihmalkarlıklardan dolayı muhafaza edilemediği düşünülen Sivas Şer'îye sicillerinin en eskisi 1777 tarihli'dir²⁰. İncelenen döneme ait Sivas Şer'îye sicilleri mevcut olmadığı için kadınların yerel mahkemeyi ne kadar sık kullandıklarını karşılaştırmak mümkün olamamaktadır. Yine de elde ettiğimiz verilerde kadınların divâna aktif şekilde başvurdukları aşîkârdır.

¹⁹ Gürhan, (2017b), s. 333; Keleş, s. 429.

²⁰ Abubekir Sıddık Yücel, "Sivas Şer'îye Sicilleri Toplu Kataloğu Üzerine", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/2 (2018), s. 1064-1065.

Grafik 1: Kadınların Şikâyet İletme Yöntemleri²¹

Çeşitli sebeplerle davaya karışmış kadınlar yaşadıkları yer açısından değerlendirildiğinde, davaların 94'ünde kadınlar kaza merkezinde, 23'ünde kasabada, 53'ünde köyde ikamet ettiklerini belirtmişlerdir (Bkz. Ek. 3). Şehirde ya da köyde yaşamaları bizzat divâna gitmelerinde engel teşkil etmemiştir. Köyde yaşayan kadınlar da İstanbul'a giderek şikâyetlerini sunmuşlardır.

Sivas Eyaleti'ndeki Kadınların Divâna İlettikleri Sorunlar

Divân-ı Hümayûn, Osmanlı devletinin yönetim merkezi olan İstanbul'da Topkapı Sarayı içerisinde yer alıyordu. Dönemin ulaşım şartları düşünüldüğünde taşradaki insanların eşkıyalık, zulüm gibi ancak çok önemli mevzularda divâna gitmeyi tercih edecekleri akıllara gelebilir. Ayrıca divâna şikâyet iletmenin arzuhal sunma, mektup gönderme gibi tercihleri mevcutken divâna bizzat giderek huzura çıkıp şikâyetini sözlü arz etme yönteminin tercih edilmesi de yine sorgulanan bir başka husus olabilir. Ancak bu konularda yapılmış çalışmaların tamamında reayanın büyük çoğunluğunun sorununu bildirmek için bizzat divâna gitmeyi tercih ettiği ve divâna sunduğu şikâyetlerde önemli-önemsiz şikâyet gibi bir ayırım gözetmediği tespit edilmiştir²².

²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.{DVNS.AHK.SS.d Sıra No. 5 (5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri) incelenerek hazırlanmıştır.

²² Hülya Taş, "Osmanlı'da Şikâyet Hakkının Kullanımı Üzerine Düşünceler", *Memleket, Siyaset, Yönetim Dergisi*, 3, (2007), s. 187-204; Saliha Okur Gümrükçüoğlu, "Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Teb'asının Şikâyetleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

Divâna 15. yüzyıldan itibaren padişahın değil sadrazamın başkanlık etmesinden ve divân toplantılarının eski sıklıkta yapılmamasından dolayı, 17-19. yüzyıllar Divân-ı Hümayûn'un önemini kaybettiği bir dönem olarak kabul edilir. Ancak 1742 yılından itibaren eyaletlere ayrılarak tutulmaya başlanan Ahkâm-ı Şikâyet defterlerinde kayıtlı on binlerce şikâyet, divânın reaya için hâlâ en önemli karar merkezi olduğunu göstermektedir. Ne tür davalar yerel mahkemelerde çözülüyordu, hangi davalar divâna gidiyordu sorgulaması yapıldığında ise Şer'îye mahkemelerinde görüşülen her türlü şer'î ve örfî hususun divâna da gidebildiği anlaşılmaktadır. Şikâyetlerde şahsi şikâyet ya da önemsiz şikâyet gibi bir ayrıma gidilmeden divâna gelen herkesin her türlü davası dinlenmiştir²³. Bu durum kadınlar için de geçerli olmuştur. Aşağıda ayrıntılı işleneceği üzere Sivas eyaletindeki kadınlar da çeşitli sorunları için divâna gitmişlerdir.

Miras Davaları

Osmanlı'da kadınlar vefat eden yakınlarından kendilerine intikal eden haklarını İslam hukukuna göre almışlardır²⁴. Baba, anne, eş, kardeş, büyükbaba, büyükanne, dayı, amca, hala gibi akrabalık bağları bulunan kişilerden miras hukukuna göre hakları kadınlara teslim edilmiştir.

Sivas eyaletindeki kadınların en fazla şikâyetçi oldukları konu miras anlaşmazlıkları olmuştur (Bkz. Ek 1). İslam miras hukukunda mecburiyet prensibi vardır. Yani mûris olmak veya vâris olmak serbest iradeye bağlı değildir. Bu durum Osmanlı tebaasının mirastan haklarını almaları için daha mücadeleci olmalarına sebep olmuştur²⁵. Ayrıca Osmanlı miras

Dergisi, 61/1, (2012), s. 175-206; Buket Çelik, "Divân-ı Hümayûn'a Şikâyet İletme Yöntemleri ve Mevsim Şartlarının Taşradan Gelen Şikâyetlere Etkisi", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/1, (2024), s. 65-79.

²³ Buket Çelik, "Divân-ı Hümayûn'un Taşradan Gelen Şikâyetleri İnceleme ve Sonuçlandırma Yöntemleri Üzerine Bir İnceleme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48/1, (2024), s. 285-314.

²⁴ Gül S. Akylmaz, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/1-2 (2007), s. 471-502.

²⁵ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Kronik Yayınları, (2018), s. 110.

hukukuna göre miras davaları zaman aşımına uğramaz²⁶. Bu nedenle aradan yıllar geçtikten sonra bile miras davaları açılmıştır. Gümüş kazasının Hacıköyü'nde yaşayan Meryem Hatun, miras paylaşımından otuz sene geçtikten sonra paylaşıma itiraz eden kardeşi Abdullah'tan şikâyetçi olmuştur²⁷.

Miras davaları esnasında kadınların sahip oldukları para, ziynet eşyası ve mülklerden de bahsedilmiştir. Gümüş kazasının Kuzviran köyünde yaşayan Ayşe Hatun, babası ve diğer üçüncü bir kişiyle ortaklaşa aldıkları değirmene sahiptir. Babasının vefatından sonra onun hissesi de Ayşe Hatun'a geçmiştir²⁸. Gedegra'da vefat eden Fatma Hatun'un²⁹ ve Sivaslı ismi yazılmamış bir kadının³⁰ kendilerine ait değirmenleri mirasçılara kalmıştır. Darendeli Cemile Hatun vefat edince ardında 1500 kuruş değerinde altın, gümüş ve eşya, ayrıca 600 kuruşluk mahsul bırakmıştır³¹. Bu hükümler kadınların kendilerine ait taşınır taşınmaz çeşitli malları olduklarını göstermektedir. İlk örnekteki Ayşe Hatun köyde, diğer iki kadın ise kaza merkezinde ikamet etmektedir. Köyde yaşayan Ayşe Hatun'un taşınmaz mal alabilecek kadar birikim yaptığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Osmanlı'da kadınların çalima ve ticaret hayatında etkin bir şekilde yer aldıkları söylenemez³². Sivas eyaletindeki kadınların da mülk edinme yollarının başında, vefat eden yakınlarından kendilerine intikal eden mülklerin geldiği görülmektedir. Çorumlu Yusuf'un evi ve bahçesi vefatından sonra kızı Emine'ye intikal etmiştir³³. Çorum'da yaşayan Boyacı Hacı Mehmed vefat edince Çorum'daki dükkân, boyahâne, bağ ve kırk keselik terekesi çocukları Ayşe, Emine, Hacı Hasan ve Hacı Hüseyin'e kalmıştır³⁴. Darendeli Cemile Hatun'a babasından 1500 kuruşluk eşya, bir bahçe ve

²⁶ Ercan Gümüş, "17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Devleti Hukuk Düzeni'nde Zaman Aşımı (Mürûr-ı Zamân) Uygulaması ve Amid Mahkemesinden Bazı Örnekler", *OTAM*, 42, (2017), s. 105.

²⁷ BOA. A. {DVNS.AHK.SS.d Sıra No. 5, s. 88-4, 91-4: Bundan sonra defterden yapılan atıflar şöyle gösterilecektir: SAD nr. 5, s. 88-4, 91-4.

²⁸ SAD nr. 5, s. 12/1.

²⁹ SAD nr. 5, s. 164-1.

³⁰ SAD nr. 5, s. 50-2.

³¹ SAD nr. 5, s. 191-4.

³² M. Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, (2018), s. 100.

³³ SAD nr. 5, s. 62-1.

³⁴ SAD nr. 5, s. 242-3, 245-1.

bir ev intikal etmiştir³⁵. Verilen son örneklerdeki kadınlar kaza merkezinde yaşamaktadırlar. Şehir hayatının önemli unsurlarından olan dükkân, ev gibi mülklerin kendilerine intikal ettiği görülmektedir. Köyde yaşayan kadınlara genellikle değirmen, bağ-bahçe gibi mallar intikal etmiştir.

Kadınlar miras problemleriyle ilgili olarak genellikle diğer kadın veya erkek mirasçılarla birlikte divâna gitmişlerdir. Ancak divâna yanında kimse olmadan gitmiş kadınlar da vardır. Dönemin ulaşım şartları ve yol güvenlik durumları düşünüldüğünde kadınların yalnız seyahat etmekten çekinmiş olmaları anlaşılabilir bir durumdur. Yine de divânda huzura çıkıp şikâyetini bizzat sunma özgüvenine sahip Anadolu kadınlarının olduğunu da belirtmek gerekir. Arabgir kazasına bağlı Mendurgi köyünde yaşayan Vahide Hatun, babasından intikal eden mirasın tamamını alan kardeşi İbrahim Bey'i şikâyet etmek için divâna tek gitmiştir³⁶. Amasya'nın Zire köyünde yaşayan Şerife Hatice de bütün mirası tek başına zapt eden erkek kardeşi Hafız Seyyid İsmail'i şikâyet etmek için divâna yalnız gitmiştir³⁷. Bu iki örnekteki kadınlar köyde ikamet etmektedir. Buna rağmen divâna kadar gitme özgüvenine ve beceriye sahip oldukları görülmektedir. Kadınlar divânda sözlü olarak şikâyetini dile getirmek ya da yazılı olarak sunmak hususunda özgür seçim yapma hakkına sahiptir. Şikâyet dilekçesi (arzuhal) ile miras problemleri için divâna başvuran kadınlar da olmuştur³⁸.

Kadınlar, vefat eden yakınlarının verdikleri borçlardan yani ölenlerin başkasının zimmetinde kalan nakitlerinden de hisselerini almışlardır. Lâdik kazasının Çakırgümüşi köyünden Uzun Hacı Mustafa verdiği borcu alamadan vefat edince borç verdiği kişi borcunu ölenin çocuklarına ödemiştir. Ölenin kızları Ayşe, Fatma ve Sakine ile zevcesi Hadice'ye 34 kuruş, oğulları Osman, Mustafa, Ahmed, Ali ve Mehmed'e 66 kuruş ödeme yapmıştır³⁹. Bu örnekte görüldüğü gibi paylaşım İslam hukukuna uygun yapılmış ve ölenin kızları ölenin erkek çocuklarına göre yarı yarıya daha az pay almışlardır. Bazı kadınlar, vefat eden yakınlarının nakit

³⁵ SAD nr. 5, s. 278-3.

³⁶ SAD nr. 5, s. 43-3, 45-4.

³⁷ SAD nr. 5, s. 218-5.

³⁸ SAD nr. 5, s. 20-2.

³⁹ SAD nr. 5, s. 212-2.

alacaklarını tahsil edemedikleri için divâna başvurmuşlardır. Yeniil kazasında yaşayan Hatice ve Emine isimli kız kardeşler, vefat eden babalarının Gürnlü Osman'daki 3150 kuruşu ve Divriğili Ahmed Efendi'deki 3000 kuruşu alamadıkları için divâna giderek şikâyetçi olmuşlardır⁴⁰. Görüldüğü gibi, vefat edenlerin başkalarının zimmetinde kalan paraları da mirasa dahil edilmiş ve kadınlar da bu paralar da hak sahibi olmuşlardır.

Borçlu iken vefat eden erkeklerin eşleri alacaklılarla uğraşmak durumunda kaldıklarına dair örnekler de tespit edilmiştir. Hotin defterdarı Hacı Murtaza'nın vefatından sonra Arabgir kazasında yaşayan Asvador "*Benim müteveffâ-yı mezbûrda alacağım vardır*" diyerek ölenin eşi Zahide ve kızı Hafize'den para talep etmiştir. Terekede borcu karşılayacak mal olmadığını söyleyen Zahide, kendisinin bu hususta rahatsız edilmemesini talep etmiştir. Yapılan incelemelerde Zahide'nin doğru söylediği tespit edilmiştir⁴¹. Bu şikâyetle kadının iddiasının incelendiği görülmektedir. Eğer ölenin terekesinde yeterli miktarda mal olsaydı ölenin borcunun eşi Zahide Hatun'a ödettirileceği anlaşılmaktadır. Terekede mal olmadığı için kadına herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır.

Evlenme anında kadına verilen veya nikahtan sonra verilmesi taahhüt edilen mehir hakkının⁴² verilmesinde yaşanan sorunlar da divâna yansımıştır. Gedegra kazasında yaşayan Zeynep Hatun'un eşi Mustafa vefat edince, üvey oğlu bütün mirası zapt etmiş ve Zeynep'in cariyeye olduğunu iddia ederek mehr vermemiş ve hatta Zeynep'i satmak istemiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Mustafa'nın Zeynep'i azat ettiği ve nikahına aldığı tespit edilmiştir⁴³. İncelenen defterde mehirle alakalı başka bir şikâyetle rastlanmamıştır. Şeriye sicillerinde çok sayıda mehir kaydı bulunduğu için mehir davalarının genellikle mahalli mahkemelerde kadı tarafından halledildiği söylenebilir.

⁴⁰ SAD nr. 5, s. 179-3, 191-2.

⁴¹ SAD nr. 5, s. 98-4.

⁴² Jülide Akyüz, "Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan "Mehir" Hakkında Bazı Düşünceler". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/37 (2005), s. 213-230.

⁴³ SAD nr. 5, s. 184-3.

Eşkıyaların ya da yerel zorba kişilerin kadınların miraslarına el koyduklarına dair şikâyetler de divâna ulaşmıştır. Kadınların köyde ya da şehirde yaşıyor olmaları zorbaların müdahalesinden kurtulmaları açısından belirleyici bir etken olmamıştır. Eğin'in Ekrek köyünde yaşayan Esmâ ve küçük yaştaki oğluna intikal eden mirasa mütegalibe Hüseyin ve Osman el koymuştur⁴⁴. Gedegra'nın Narlı köyünde babaları ölen Mustafa ve Fatma'ya, anneleri Kezban vasiye tayin edilmiştir. Çocuklara babalarından miras kalan eşyaları ve 12.500 kuruşu köydeki bazı kişiler ele geçirmeye çalışmışlardır⁴⁵. Amasya'da yaşayan Hatice ve Alime isimli kız kardeşlere babalarından kalan bağı, mütegalibenin desteğini alan Sekban oğlu Seyyid Mehmed zapt etmiştir⁴⁶. Bu örneklerde de görüldüğü gibi kendini koruyamayacak durumda kalan kadınların miraslarına göz koymuş kişilerin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak eşkıya veya mütegalibelerin miras mallara yaptıkları müdahaleler sadece kadınlara intikal eden mallarla sınırlı değildir. Zengin ya da pek çok mirasçısı olanlara dahi sorun çıkarmışlardır. Gedegra kazası ahalisinden Mehmed bin Hacı Şaban'dan miras kalan 44 adet dükkân ve üç değirmen, mirasçıları Mustafa, Hüseyin, Ahmed bin Ahmed, Molla Hasan ve Abide Hatun arasında bölüşülmüştür. Kazada mütegalibe olarak bilinen Dündükçü Ahmed, ölen kişiyle hiçbir akrabalığı olmamasına rağmen mirastan bana da hisse vereceksiniz diyerek mirasçılara baskı yaptığı için şikâyet edilmiştir⁴⁷.

Bazı davalarda da kadın miras meselesiyle ilgili olarak bizzat şikâyetçi olmamış, kadının adına bir başkası şikâyeti iletmıştır. Divriğili Hatice Hatun'un vefat eden babasının bazı kişilerde kalan 1500 kuruş alacağını tahsil edemediğinden şikâyetçi olmak için Hatice Hatun'un eşi Seyyid Abdurrahman divâna arzuhal yazmıştır⁴⁸. Artukâbâd kazasına bağlı Muallim Seydi isimli köyde yaşayan Alime Hatun, kendi oğlunu yaşadığı bölgedeki kadının huzuruna göndererek şikâyetini iletmıştır. Kadı, Alime Hatun'un yaşadığı sıkıntıyı mektup yazarak divâna bildirmiştir. Buna göre Alime Hatun'a babasından bir ev, oda ve bahçe kalmıştır. Alime Hatun'un eşi kendinden habersiz bunları başkasına satmıştır. Alime

⁴⁴ SAD nr. 5, s. 190-4.

⁴⁵ SAD nr. 5, s. 250-2.

⁴⁶ SAD nr. 5, s. 226-1.

⁴⁷ SAD nr. 5, s. 83-2.

⁴⁸ SAD nr. 5, s. 229-1.

Hatun eşini vekil tayin etmediğini ve mülklerini geri istediğini bildirmiştir⁴⁹. Bu davalardan da anlaşıldığı üzere kadınlar bizzat veya başkalarının aracılığıyla divânda haklarını aramışlardır.

Miras anlaşmazlıklarında kendilerinden şikâyetçi olunan kadınlar da olmuştur. Kadınlar da mirastan fazla pay aldıkları, mirasın tamamına el koydukları ya da kendilerine düşen hisseye razı olmadıkları gibi durumlardan dolayı şikâyet edilmişlerdir⁵⁰.

Aile Meseleleri (Nişan, Nikah, Boşanma, Nafaka)

5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri'nde kadınlarla alakalı davalardan bir diğeri aile müessesesiyle ilgili konulardır. Nişan, nikah, aile içi geçim, boşanma, nafaka gibi konularda yaşanan sorunlar nedeniyle aileler divâna gitme haklarından yararlanmışlardır.

Evliliğin ilk aşaması kabul edilen nişanlanma mevzusu Osmanlı toplumu için önemli bir evredir. İslam ve Osmanlı evlenme şartlarında nikahın geçerli olması için nikahtan önce nişan yapılması gibi bir mecburiyet yoktur. Fakat Osmanlı toplumunda gelenek, görenek, örf ve adetler içerisinde nişanlanma evresi hep var olmuştur. Nişanlanma tarafların birbirlerine karşılıklı olarak evlenme vaadinde bulunması demektir. Böyle bir sözleşme tarafların birbirleri üzerinde birtakım beklentiler ve haklar doğurmuştur⁵¹. 1752 tarihli bir hükümde bahsedildiğine göre, Arabgirli Abdullah kızını aynı kazada yaşayan birine nikahlamıştır. Nikah haberini duyan ve köyde yaşayanlardan biri olan Yusuf, kızın babasına “*Senin kızın benim karındaşıma nâmzetlüdür (nişanlıdır)*”, kızı nikahlayana da “*Senin menkûhen (nikahlı eşin) mezbûre sana akd olunmadan mukaddem benim karındaşım (-) nâm kimesneye nâmzed olmağla sen niçün aldın*” diyerek nikaha itiraz etmiştir⁵². Bu vakada da görüldüğü gibi nişan yapılmış olması evliliğe ilk adım olarak kabul edildiği için, kişiler kendilerinde itiraz etme hakkı görmüşlerdir. Nişanın önemini gösteren bir diğer davada, nişandan sonra henüz nikah

⁴⁹ SAD nr. 5, s. 71-1.

⁵⁰ SAD nr. 5, s. 18-2, 21-4, 26-2, 57-3, 92-1, 107-3, 133-1, 151-3, 195-2, 210-3, 231-2, 243-1, 249-1, 252-2, 252-3, 253-1, 259-3, 260-3, 276-4, 296-1, 300-2, 314-1, 316-1.

⁵¹ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, s. 46-51.

⁵² SAD nr. 5, s. 9-1, 93-2.

yapılmadan mehir verildiği anlaşılmaktadır. İskilip'te yaşayan Mehmed, Ayten isimli bir kızla nişanlanmış ve henüz nikah yapılmadan kıza mehir-i muaccel adıyla mehrini vermiştir. Fakat kızın ailesi kızlarını Mehmed'e vermekten vazgeçerek başka bir kişiyle nikahlamışlardır. Divâna giden Mehmed, Ayten'le nişanlı oldukları için verdiği mehri geri alamadığı için kızın ailesini şikâyet etmiştir⁵³.

Nikah yapılmadan önce büyüklerin onayının alınmasına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. 1753 senesinde Sivas'tan gelen bir şikâyetle, henüz bülüğa ermemiş bir kızı babasından habersiz birine nikahlayan abi şikâyet edilmiştir. Kızın babası kendisinden habersiz kıyılan bu nikahın hukuken geçerli olmayacağını beyan etmiştir⁵⁴. Osmanlı'nın benimsediği Hanefi mezhebine göre, akıllı ve bülüğa ermiş erkek veya kadın, kimseden izin almaya ihtiyaç duymadan, kendi hür iradeleriyle bizzat veya vekilleri ve velileri aracılığıyla evlenebilir. Fakat Hanefilerden İmam Muhammed kadın bülüğa ermiş olsa dahi velisinin izni olması gerektiğini söylemiştir. Osmanlı'da kız kaçırma hadiselerinin önüne geçebilmek için İmam Muhammed'in görüşü uygulanmıştır⁵⁵. Nikah yapılırken büyüklerin rızasının alınması ve şahitlerin olması ihtilaflı durumlarda başvurulacak kişiler bulunması açısından da önemli görülmüştür. Havza kazasının Ilıca köyünde yaşayan Fatma, köyden Hüseyin Bey'le nikahlanmak istediğini fakat Gedegra kazasının Kocaoğlu köyünde yaşayan Seyfi'nin kendisiyle nikahlı olduğunu iddia etmesi sebebiyle evlenemediğini şikâyet etmek için divâna gitmiştir. Divândan çıkan kararda meselenin araştırılması ve nikahlı olduklarına dair Seyfi'nin şahit getirmesi istenmiştir. Seyfi istenen şahitleri bulamadığı için Fatma'yı rahatsız etmemesi yönünde emir çıkmıştır⁵⁶. Görüldüğü üzere, nikaha birilerinin şahitlik etmesi, çeşitli ihtilafların çözümünde önemli hale gelmektedir.

Kadınların kiminle nikahlanacağı konusunda ev üyelerinin müdahalelerinin olduğuna dair şikâyetlere rastlanmıştır. Yeniil kazasında yaşayan Gök İbrahim, kızını Molla Mehmed'e nikahladıktan

⁵³ SAD nr. 5, s. 225-1.

⁵⁴ SAD nr. 5, s. 37-2.

⁵⁵ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Hukukunda İzinname ve Nikah", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2 (2006), s. 43.

⁵⁶ SAD nr. 5, s. 285-2.

bir süre sonra vefat etmiştir. Babalarının vefatından sonra erkek çocukları Ömer ve Süleyman “*Kız karındaşımızı babamız sana akdetmiş lâkin biz virmeziz*” diyerek kız kardeşlerinin Molla Mehmed’le düğününün yapılmasına engel olmuşlardır⁵⁷. 1755 senesinde Akdağ kazasında yaşayan Veli, kazadan Rukiye ile nikahlanmış ve mehr-i muaccel ve mehr-i müccel olarak kadına mehrini ödemiştir. Fakat kızın babası bunların boşandıklarını söyleyerek kızını başka bir kişiyle nikahlamıştır. Veli, kızın kendi nikahında olduğunu belirterek başkasiyla nikahlanmasının doğru olmadığını söylemiş ve kayınpederinden şikâyetçi olmuştur⁵⁸. Bu hükümlerde kızların kiminle nikahlanmak istediklerine dair bir bilgi mevcut değildir. Ancak kızların velileri durumundaki kişilerin kızlarını nikahlayacakları kişiler konusunda etkili oldukları görülmektedir.

Erkekler evlilik müessesesinde evin geçimini, eş ve çocukların temel ihtiyaçlarını sağlamakla sorumlu tutulmuşlardır. Bunu yapmamaları halinde şikâyet edilmişlerdir. İstanbul’da müteferrika olarak çalışan Taşabadlı Hasan Ağa, eşleri Ayşe ve Zeyneb’i İstanbul’da bırakarak kendisi memleketine dönmüş ve eşlerinin ev kirası, yiyecek içecek gibi ihtiyaçlarını karşılamamıştır. İki kadın divâna başvurarak eşlerinden şikâyetçi olmuşlardır. Hasan Ağa’nın eşleriyle ilgilenmesi için Taşabad kadısına haber gönderilmiştir. Durum Hasan Ağa’ya bildirilince, Hasan Ağa İstanbul’a gideceği zamanla ilgili harmandan sonra, altı ay sonra gibi çeşitli tarihler verip ortadan kaybolmuştur⁵⁹. Hasan Ağa’nın yakalandığı yerde hemen hapsedilmesi ve İstanbul’a gönderilmesi istenmiştir. Defterde Hasan Ağa’nın son durumuyla ilgili başka bir hükme rastlanmamıştır.

İslam hukukunda evliliğin sona ermesi mümkündür. Bu nedenle boşanmak, Osmanlı toplumunda karşılaşılan bir durumdur⁶⁰. Boşanma sonrası kadının ve varsa çocukların nafakasının sağlanması gerekmiştir. Yeniil kazasında yaşayan Ali, 1755 senesinde damadının üç talakla kızını boşadığını söyleyerek şikâyetçi olmuştur. Divân kararıyla eski damat kız

⁵⁷ SAD nr. 5, s. 88-2.

⁵⁸ SAD nr. 5, s. 302-1.

⁵⁹ SAD nr. 5, s. 15-1, 139-4, 199-1, 234-1.

⁶⁰ Saadet Maydaer, “Klâsik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer’iyye Sicillerine Göre)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2007), s. 299-320.

tarafına bin kuruştan fazla ödeme yapmıştır⁶¹. Bir başka hükümde, Merzifon'da yaşayan Ayşe Hatun eşinden boşanmadığı halde başka bir eve yerleşmiş ve evin giderleri ile 900 kuruş nafakanın eşi tarafından karşılanmasını talep etmiştir. Eşi Hacı Ebubekir ise boşanmadıkları için böyle bir yükümlülüğünün olmadığını, Ayşe Hatun'un kendi evlerine dönmesini istemiştir⁶². Sonraki şikâyetlerde bu davaya tekrar rastlanmıştır. Merzifon kadısı Hacı Mustafa'nın ihbarına göre Hacı Ebubekir başka bir kadınla daha evlenmiştir. İki eş bir süre aynı evde yaşadıkten sonra ilk eş Ayşe Hatun bu durumu kabul etmeyerek ayrı bir eve çıkmıştır. Bunun üzerine Hacı Ebubekir ilk eş Ayşe Hatun'u ve ondan olma oğlunu nafakasız bırakarak cezalandırmak istemiştir. Ticaretle uğraşan Hacı Ebubekir uzun süre Merzifon'da bulunmadığı için Ayşe Hatun borç edinmiş ve geçimini sağlamaya çalışmıştır. Çıkan fetvada Hacı Ebubekir'in çocuğunun ve Ayşe Hatun'un nafakasını karşılaması ve borçlarını ödemesi emredilmiştir⁶³. Burada kadının evine dönmesi hususunda zorlanmaması ve eşin nafaka ödemeye mecbur bırakılması önemli bir husustur. Osmanlı'da erkeklerin aynı anda birden fazla eşle nikahlı olmasına izin veriliyor olmakla birlikte kadınların hakları hususuna da önem verildiği görülmektedir.

Boşanma sonrası yaşanan sorunlar da 5 Numaralı Sivas Ahkâm Defterine yansımıştır. İskilip kazasına bağlı Bayat köyünde yaşayan bir çift boşandıktan sonra kadın tekrar başkasıyla nikahlanmıştır. Kadının evlenmesini kıskanan eski eş “(-) *nâm hâtûnu sizler âhara (başkasına) tezvîc itmişsiz (evlendirmişsiniz)*” diyerek köydekilere rahatsızlık vermiştir⁶⁴. Hükümde eşlerin boşanmasının üzerinden ne kadar zaman geçtiği belirtilmemiştir. Fakat boşanmadan sonra beklenmesi gereken iddet süresiyle ilgili bir sorundan da bahsedilmediği için bu belge önceki eşin kadının peşini bırakmadığı şeklinde yorumlanmıştır.

Bir hükümde eşlerinin dayak atmasından ve kendilerini öldürmesinden korktukları için evi terk eden iki kadının durumundan bahsedilmiştir. İskilip kadısının divâna yazdığı mektupta anlatıldığına göre, İskilip'te yaşayan Hatice ve Fatma isimli kadınlar eşleri Alemdar

⁶¹ SAD nr. 5, s. 272-3.

⁶² SAD nr. 5, s. 166-1.

⁶³ SAD nr. 5, s. 168-2.

⁶⁴ SAD nr. 5, s. 233-4, 238-1.

Ahmed'den bir hayli korkmaktadırlar. Eşinden dayak yiyen Fatma, Hatice'nin yanına giderek *"Beni zevcim mezbûr bi-gayr-ı hakk (haksız yere) darb (etti) ve seni dahi itlâf edecek (öldürecek)"* demiş ve Hatice'yi korkutmuştur. Ne yapacağını bilemeyen Hatice evdeki eşyalarını toplayarak evden kaçmıştır. Alemdar Ahmed bu duruma da sinirlenmiş ve eşyalarını çaldığını söyleyerek Hatice'den şikâyetçi olmuştur. Eşyaların Hatice'nin olduğu tespit edilmiş ve Ahmed'in müdahale etmemesi emredilmiştir⁶⁵. Bu davada da kadınlara eşlerinin yanına dönmesi gibi bir teklifte bulunulmadığı, ayrılma yahut evi terk etme durumlarına müdahale edilmediği görülmektedir.

Asayiş Sorunları

Eşkiya baskınları, yaşanan yerdeki zorbaların (mütegalibe) hareketleri, yöneticilerin baskıcı hareketleri gibi durumlardan hem erkeklerin hem de kadınların olumsuz etkilendikleri muhakkaktır. Kadınların bedenleri daha güçsüz ve ruhen daha hassas olmalarının daha fazla korku yaşamalarına sebep olduğu düşünülebilir. Eşkılar bir bölgeye baskın yaptıklarında kadın-erkek, büyük-küçük dinlemeden herkese saldırmışlardır. O nedenle de saldırılarda canlarını ve mallarını kaybeden kadınlar ve çocuklar da kayıtlara geçmiştir. 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri'ndeki hükümler, kadınların asayiş problemlerinden nasıl etkilendiklerini gösterecek örnekler barındırmaktadır. Eşkiya veya mütegalibe saldırılarında yakınlarını kaybeden⁶⁶, darp edilen ve öldürülen⁶⁷, eşya ve hayvanları yağmalanan⁶⁸ kadınlarla ilgili çok sayıda hüküm vardır. Eşkılar elinden kurtulmayı başarmış kadınlar mağduriyetlerini iletmek için divâna başvurarak devletin himayesini talep etmişlerdir. Eşkiya saldırılarında ölen kadınların yakınları da kadınların diyetlerini almak ve suçluların cezalandırılmaları için arkalarından gereken mücadeleyi vermişlerdir. Aşağıda, eşkiya saldırısına uğrayan, üzerindeki kıymetli eşyaları çalınıp tecavüz edilen ve yanındaki evladı öldürülen Ayşe Hatun'un yaşadıkları hakkındaki bir hükme yer verilmiştir:

⁶⁵ SAD nr. 5, s. 204-4.

⁶⁶ SAD nr. 5, s. 11-4, 41-1, 145-4, 195-1, 284-4.

⁶⁷ SAD nr. 5, s. 56-4, 69-1, 70-1, 70-2, 75-1, 121-2, 150-2, 214-4.

⁶⁸ SAD nr. 5, s. 175-3, 186-3.

Sivas vâlisine ve Niksar ve (-) kâdılarına hüküm ki

Ebnâ-i sipâhiyândan Halil nâm sipâhî gelüb bunun vekîli olduğu zevcesi Âişe nâm hâtûn Niksar kazâsına tâbi' Başçıftlık nâm karyeye bin yüz altmış (-) senesinde misâferet tarîkiyle gidüb Avanet? ve Taranlı? nâm mahalde Başçıftlık nâm karye sâkinlerinden erbâb-ı tîmârdan Kara Mustafa'nın oğlu Mehmed ve Topal Kerim oğlu Abdülkâdir ve Niksar sâkinlerinden Katırcı oğlu Ahmed Beşe'nin oğlu Mehmed dimekle ma'rûf şakîler hilâf-ı şer'-i şerîf önüne çıkub üzerinde olan altmış miskâl mikdârı incü ve bir altun bilezik ve bir altun enlik kuşak ve bir altun elmaslı gerdanlık ve altmış bir zer-i mahbûb ve sâ'ir eşyâsını aldıklarından gayri hilâf-ı şer'-i şerîf hetk-i ırz eyledikten ma'ada bir sagîr veledini dahi bi-gayr-ı hakk helâk ve ziyâde gadr ve te'addî eylediklerin bildirüb mübâşir ma'rifetiyle mahallinde şer'le görölüb ihkâk-ı hakk ve keyfiyet vukû'u ve sıhhati üzere sûret-i sicillâtıyla arz ve i'lâm olunmak içün yazılmışdır⁶⁹.

Evli veya bekar kadınların kaçırılması mevzu da sık karşılaşılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşkiyalar saldırdıkları bölgelerdeki kadınlardan dilediklerini alıp götürmüşlerdir. Nikahlı kadınlara musallat olan⁷⁰, kadınları zorla kaçıran⁷¹, evli kadınları kaçırıp hukuka aykırı bir şekilde tekrar kendine nikahlayan⁷², kadınların ırzına geçen⁷³ eşkiyalara dair çok sayıda şikâyet mevcuttur. Bütün bu vakalar kadınların asayiş sorunlarından ve eşkiyalardan oldukça olumsuz bir şekilde etkilendiklerini göstermektedir. Kadınların eşleri ya da diğer yakınları bu sorunlar karşısında Osmanlı'nın en üst mahkemesi olan Divân-ı Hümayun'dan yardım dilemişlerdir. Kaçırılan kadınların geri teslim alındığına dair herhangi bir hükme rastlanmamıştır.

⁶⁹ SAD nr. 5, s. 257-1.

⁷⁰ SAD nr. 5, s. 107-6.

⁷¹ SAD nr. 5, s. 115-2, 157-3, 275-1, 279-3, 318-3.

⁷² SAD nr. 5, s. 147-1, 186-4, 285-3.

⁷³ SAD nr. 5, s. 17-1, 177-3, 186-1, 249-2, 255-3.

Kadınların kendilerine ait mülklerine mütegalibe denilen kişiler tarafından müdahale edildiğine dair şikâyetler de yapılmıştır. Ayşe, Ayni ve Emine isimli kadınların Tokat'ta Sulusokak denilen mahallede bulunan kürkçü dükkanlarını zaleme ve cebabire Ömer Ağa zapt etmiştir⁷⁴. Kazabad kazasına bağlı Dimorta köyünde yaşayan Fatma'nın satın alma yoluyla sahip olduğu evini, köyden At Ömer oğlu Ömer olarak tanınan kişi bahane göstermeden zapt etmiştir. Kadının babası engel olmaya çalışmış ancak Ömer'in sopayla başına vurması nedeniyle vefat etmiştir⁷⁵. Ekradlık kazasının Kızılviran köyünde yaşayan Ayşe hatunun mülk bağına bağındaki mahsullerini Hacı Hasan isimli mütegalibe zapt etmiştir⁷⁶. Eğinli Emine Hatun'un kavaklık denilen arsasını mütegalibe Seydi Bekir zapt etmiştir. Bu durum yirmi sene boyunca devam etmiştir. Emine Hatun durumunu bildirmek üzere şikâyetçi olmaya korkmuştur. Yirmi sene sonra Seydi Bekir'in vefatıyla Emine Hatun divâna başvurabilmiştir⁷⁷. Anlaşıldığı üzere mütegalibe genellikle kendisini koruyacak kimsesi olmayan, savunmasız kadınların mallarına el koymuştur. Bu kadınların bölge kadısına şikâyet ulaştırmakta neden zorluk çektikleri sorgulanabilir. Fakat mütegalibe denilen kişiler oldukça güçlü ve eşkiya takımından oldukları için kadıyı ve naibi de korkuttukları düşünülebilir. Bölgedeki idarî ve askerî sınıfın bunlara gücü yetmedikleri için şikâyetler divâna kadar ulaştırılmış olabilir.

Bir hükümde hırsızlıkla suçlanan bir kadın hakkındaki şikâyete rastlanmıştır. İskilip'te yaşayan Emine Hatun hırsızlık yaptığı için şikâyet edilmiştir⁷⁸. Asayiş suçu olarak sınıflandırabileceğimiz hırsızlık suçunu işleyen kadına kanunun uygun gördüğü ceza verilmiştir.

Alım-Satım

Osmanlı'da, kadınların gerek miras yoluyla gerekse kendi gelir kaynaklarıyla aldıkları mülkleri olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Bu başlık altında kadınların mülk alım-satımlarıyla ilgili hükümlerden bahsedilecektir. İncelenen defterde kadınların mülk alım-satımı

⁷⁴ SAD nr. 5, s. 59-3.

⁷⁵ SAD nr. 5, s. 113-2.

⁷⁶ SAD nr. 5, s. 277-1.

⁷⁷ SAD nr. 5, s. 308-1.

⁷⁸ SAD nr. 5, s. 193-3.

hususunda aktif oldukları görülmektedir. Amasya’da yaşayan Hatice Hatun’un Çağlakbaşı denilen bölgede mülk bağı vardır. Hatice Hatun bağını 1754 senesinde 150 kuruşa başkasına satmıştır⁷⁹. Aile içi alım-satıma örnek teşkil eden bir belgede, Tokatlı Şerife Hatun dedesinin evinin yarı hissesini satın almıştır. Belgede satın alınan meblağ yazılmamıştır. Şerife Hatun evi aldıktan 70-80 gün sonra hissesini babasına satmıştır⁸⁰. Bir diğer Tokatlı Şerife Hatun, Tokat’taki Taşhan’a yakın bir mesafede bulunan ekmekçi dükkanını Tokat voyvodası Hasan’a 500 kuruşa satmıştır⁸¹. Şerife Hatun’un Tokat’ın merkezinde sattığı dükkânın fiyatı 500 kuruş (20.000 akçe) ortalama fiyatların üstündedir ve varlıklı bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Bu belgelerde kadınların mülkleri hangi yöntemle edinmiş olduklarına dair hiçbir bilgi yoktur. Ancak hükümler kadınların bağ, ev, dükkân gibi mülklere sahip olduklarını ve şahsi mülklerini alıp-satma konusunda özgür olduklarını göstermektedir.

Mülk satışlarında, komşuya ya da malın ortağı varsa ortak olana satımda öncelik hakkı tanıma anlamına gelen şüf’a (önalım) hakkından⁸² kadınlar da yararlanmışlardır. Çorum’da yaşayan Safiye Hatun, eşiyle birlikte müştereken bir bağa sahiptir. Eşi Taciroğlu Mehmed kendi hissesini satmaya karar verince, Safiye Hatun bağı diğer yarısına sahip olduğu için bağı satılık olan kısmını almayı isteyip istemediği öncelikle ona sorulmuştur. Safiye Hatun almak istemediğini söyleyince bağı yarı hissesi başkasına satılmıştır⁸³.

Kadınlar ortaklaşa mülk alım-satımına da dahil olmuşlardır. Kadınlar da ortaklaşa aldıkları mülklerden kendi hisselerini satacakları zaman yine şüf’a hakkına önem vermişlerdir. İskilipli Ayşe Hatun kendi mülkü olan bahçesini, bahçeye müştereken sahip olduğu ortağı İskilipli Hacı Mehmed’e 100 kuruşa satmıştır⁸⁴.

⁷⁹ SAD nr. 5, s. 156-1.

⁸⁰ SAD nr. 5, s. 91-2, 93-1.

⁸¹ SAD nr. 5, s. 144-2.

⁸² Seval Kılıç, “Osmanlı’da Komşunun Şuf’a Hakkı”, *Türk Hukuk Tarihi Sempozyumu (25-27 Ekim 2021) Bildiriler Kitabı*, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, Ankara 2023, s. 1147-1174.

⁸³ SAD nr. 5, s. 66-1.

⁸⁴ SAD nr. 5, s. 72-1.

Müslüman ve gayrimüslim kadınların dahil oldukları bir davada nakit verilmiş borca karşılık mülk alınmıştır. Yeniil kazasının Gürün kasabasındaki bir bahçe ve ev miras olarak Ali, Hacı Ahmed ve isimleri yazılmamış kız kardeşlerine intikal etmiştir. Aynı kasabadan Selver ve Saltana isimli gayrimüslim kadınlar *“mezkûr mülk menzil ve bağçeye babamız Zarek nâm Ermeni mutasarrıf iken hayatında sizin babanıza üç yüz elli guruş deyni (borcu) olmağla mukâbelesinde (karşılığında) bey’ idüb (satıp) ancak vâlidemizin hissesi vardır”* diye iddiada bulunmuşlardır. Gayrimüslim kadınlardan iddialarını kanıtlamaları istenmiş ancak kanıt getirememişlerdir⁸⁵. Müslim ve gayrimüslim kesim arasındaki borç alışverişinden bahseden bu davada, borç ilişkisinin ev alım-satım ilişkisine dönüştüğü görülmektedir.

Borç, Alacak-Verecek

Toplum içerisinde çeşitli yöntemlerle borç alışverişinin yoğun olduğu Osmanlı toplumunda⁸⁶ kadınlar bazen borç veren bazen alan bazen de borcunu ödemeyen taraf olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen defterde, kadınların verdikleri borçlarla ilgili sadece bir adet örnek çıkmıştır. Miras başlığı altında bahsedilen alacak verecek davaları da mevcut olmakla birlikte onlar bizzat kadınların kendi mülklerinden verdikleri borçlar olmadığı için bu başlık altında değinilmemiştir.

Defterde rastlanan tek borç davasında, Memiş Paşa’nın eşi olarak tanıtılan Emetullah Hanım, Gedegra kazasında yaşayan Mehmed Kethüda’ya bin zincirli altın borç vermiştir⁸⁷. Paşa unvanlı bir görevlinin eşi olan Emetullah Hatun, verdiği borç miktarıyla da variyetli bir kadın olduğunu göstermektedir. Emetullah Hatun’un nerede ikamet ettiğinden bahsedilmemiştir.

Kadınlardan alacak iddiasında bulunanlar olmuştur. Bu şikâyetlerde kadınlar kimseden borç almadıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların asılsız

⁸⁵ SAD nr. 5, s. 161-6.

⁸⁶ Zafer Karademir, “Tokat’ta Yapılan İş Ortaklıkları ve Kredi Anlaşmalarına Dair XVIII. Yüzyılın Ortalarından Bazı Örnekler”, *Tokat Sempozyumu 1-3 Kasım 2012*, Bildiriler II, Özyurt Matbaacılık, s. 409-423. Doğan Yörük – Aynur Karadoğan, “Konya’da Borç İlişkileri: 1700-1750”, *Lale Devri’nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir*, (Ed. İlyas Gökhan, Hüseyin Saraç, Gökçe Özcan), Kömen Yayınları (2018), s. 105-122.

⁸⁷ SAD nr. 5, s. 193-2.

iddialarla uğraşmak durumunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Zeytun kazasının Alan köyünde yaşayan Havva ve Resul divâna giderek, Resul'e bir adet kara sığır düğesi ve Havva'ya otuz gurus, on iki altın, otuz top bez, yedi adet kara sığır ve bir kara sığır ineği borç verdiğini iddia eden Mustafa'dan şikâyetçi olmuşlardır⁸⁸. Arabgir'de yaşayan Müslim ve gayrimüslim kadınların yaptıkları şikâyetle kazadaki bazı kişilerin *"Sizin diyâr-ı âhârda olan zevcleriniz zimmetinde bizim şu kadar akçe alacağımız olmağla siz malınızdan virin"* diyerek rahatsız ettiklerini söylemişlerdir⁸⁹. Alacak iddiasıyla başkasını rahatsız eden kadınlar da şikâyet edilmişlerdir. Zileli Mustafa, es-Seyyîd Osman, Molla Ahmed ve Emine isimli kişiler Zileli Mehmed'e alacak iddiasında bulunarak sürekli rahatsız etmişler ve alacak iddiasıyla kadıya dahi şikâyetçi olmuşlardır. Kadıyı bir şekilde ikna ettiklerini söyleyen Mehmed, Emine Hatun'dan ve diğer kişilerden şikâyetçi olmuştur⁹⁰.

Toprak İşletme Hakları

Toplumu meydana getiren iki önemli unsur olarak kadın ve erkek tarih boyunca birbirine her zaman ihtiyaç duymuştur. Osmanlı kadını da aile yaşantısı içerisinde günlük işlerin büyük bir bölümünü üstlenmiş olmakla birlikte tarla işlerinde, çarşıda ve dükkânlarda aktif bir şekilde rol oynamıştır. Osmanlı arazi hukukunda toprak babadan oğula bir mülk gibi geçer, diğer mirasçılara intikal etmez. Yalnız, oğlu olmayan müteveffanın kızı veya bir er kardeşi varsa, sipahi yeniden tapu bedeli alarak, tercihen onlara kiralamaya mecbur olur⁹¹. Sivas eyaletindeki kadınlar da bu doğrultuda arazi işletme hakkından yararlanmışlardır. Sivas eyaletindeki kadınlar da bu doğrultuda arazi işletme hakkından yararlanmışlardır. Eğin kazasına bağlı Avrik köyünde yaşayan Hatice, Fatma ve Ayşe isimli kız kardeşler, abilerinin toprağını terk edip üç seneden beri gelmediğini, bu nedenle de toprağın işletme hakkının kendilerine geçtiğini belirtmişlerdir. Bölgede bulunan timarlı sipahiden aldıkları temessük ile toprağı işletmişlerdir⁹². Divriği'de yaşayan Emine

⁸⁸ SAD nr. 5, s. 63-2.

⁸⁹ SAD nr. 5, s. 255-6, 261-2.

⁹⁰ SAD nr. 5, s. 167-4.

⁹¹ Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s. 128.

⁹² SAD nr. 5, s. 25-1.

ve Havva isimli kız kardeşler, babalarından kendilerine intikal eden tarlayı uzun yıllardır ettiklerini ve vergilerini verdiklerini ifade etmişlerdir⁹³. Cevizderesi kazasının Kahta? köyünde yaşayan Havva Hatun, oğlu Ahmed'in vefat ettiğini ve geride oğlu, kızı, baba bir erkek kardeşi vesaire tapu üzerinde kendinden önce hakkı bulunan kimsesi kalmadığı için tapu hakkının kendisine ait olduğunu belirtmiştir⁹⁴. Gedegra kazasının Evrencik köyünde yaşayan ismi belirtilmemiş bir kadın divâna gelerek, baba bir erkek kardeşi Hacı Mehmed'in vefat ettiğini ve geride oğlu, kızı, baba bir erkek kardeşi kalmadığı için arazilerin işletme hakkının kendisine ait olduğunu ifade etmiştir⁹⁵. Belgelerden anlaşıldığı gibi kadınlar kendi emekleriyle tarlalarını ekme, mahsul elde edip vergi verme becerisine sahip olmuşlardır. Bu şikâyetlerde kadınlar kanunen tapu hakkının kendilerine ait olmasına rağmen tapunun başkasına verilmesinden şikâyetçi olmuşlardır. Davalarla ilgili olarak kadınların hakkı olduğu belirtilmiş ve kanuna göre hareket edilmesi hususunda hüküm yazılmıştır.

Arazi tasarruf eden kadın vefat ettiğinde kadının işlettiği arazilerin tapu hakkı çocuklarına intikal etmiştir. Kazabad kazasına bağlı Çay köyünde zeamet toprağını işleten Deli Zaim kızı olarak tanınan kadın vefat edince oğlu olmadığı için tapu köyden başka birine verilmiştir. Kadının eşi tapu hakkını almaya çalışınca bu durumun kanuna aykırı olduğu belirtilmiştir⁹⁶.

Malikane olarak işletilen topraklar da kadınlar tarafından ekilebilmiştir. Amasya'nın Gedegra nahiyesine bağlı Kışlak köyünde yaşayan Saime Hatun köyün malikanesine yüz seneden uzun bir zamandır ailece mutasarrıf olduklarını belirtmiştir⁹⁷. Saime Hatun'un ayrıca kendisinin mutasarrıfe olduğu nim çiftlik arazisi de vardır⁹⁸.

Kadınlar eşleriyle birlikte arazi işletme, mülk arazi, bağ, bahçe vesaire satın alma hakkına da sahip olmuşlardır. Amasya'nın Köyceğiz

⁹³ SAD nr. 5, s. 41-3.

⁹⁴ SAD nr. 5, s. 68-3.

⁹⁵ SAD nr. 5, s. 167-3.

⁹⁶ SAD nr. 5, s. 224-3.

⁹⁷ SAD nr. 5, s. 80-1.

⁹⁸ SAD nr. 5, s. 90-3.

mahallesinde yaşayan Seyyid Abdülbaki ve eşi Hatice Hatun'un müşterek mülkleri olan bağları vardır⁹⁹.

Tarla işlerinde çalışan kadınlar suyla ilgili sorunlara da karışmışlardır. Ürünlerin yetişmesinde birincil öneme sahip suyun temin edilmesi ve kullanımı bazen rekabete sebep olmuştur. Eğin'in Ilıcak köyünde yaşayan Nazlı isimli gayrimüslim kadın, kendi bağlarından çıkan ve yıllardır kullandıkları suyu *"Ol su bizimdir"* diyerek kendi bağlarına nakleden Zahide ve Abide hatunlardan şikâyetçi olmuştur¹⁰⁰.

Vakıf

Osmanlı toplumunda gerek padişah eşleri ve kız çocukları gerekse halk kesiminden kadınlar vakıf kurma hususunda önemli derecede aktif olmuşlardır. Vakıf kurmak ve işletmek belirli bir maddi imkâna sahip olmayı gerektirmektedir. Kadınlar da mal varlıkları ölçüsünde bazen çok büyük ölçekli vakıflar kurmuş bazen de bir ev, bir arsa gibi mülklerle vakıf müessesesine destek olmuşlardır¹⁰¹.

Sivas eyaletinde de vakıfların kurulmasında ve işletilmesinde kadınların isimleri geçmektedir. Amasya'da Torumtay Medresesi'nde Fatma Hatun vakfın mütevelliyesi olarak görev yapmaktadır¹⁰². Tokat'taki Hacı Ali vakfının yönetimi Salih'in ve Hatice Hatun'un üzerindedir¹⁰³. Gedegra kazasında ismi belirtilmemiş bir köyde mülk arazisini vakfeden Taşan-zâde Hasan Bey, vakfiyesinde, arazinin yönetim (tevlîyet) ve gelirlerini alma hakkını soyundan gelen erkek ve kadınlara şart koşturmuştur. Buna binaen incelenen dönemde Ahmed, Mehmed ve Hatice isimli kardeşler vakfın müşterek yöneticisi olarak görev yapmışlardır¹⁰⁴. Amasya'daki müteveffâ Beypazarı Cemaleddin

⁹⁹ SAD nr. 5, s. 118-3.

¹⁰⁰ SAD nr. 5, s. 212-3.

¹⁰¹ Saadet Maydaer, "Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar ve Mal Varlıklarının Kaynakları", *Vakıf Kuran Kadınlar*, (Haz. Fahameddin Başar), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2019, s. 143.

¹⁰² SAD nr. 5, s. 37-3, 120-3.

¹⁰³ SAD nr. 5, s. 207-2.

¹⁰⁴ SAD nr. 5, s. 105-3, 224-4.

Câmi'-i Şerifi'nin mütevelliyesi Havva Hatun'dur ve vakıftan günlük bir akçe geliri vardır¹⁰⁵.

Bazı kadınlar vakfa ait arazilere ya da gelirlere müdahalede bulundukları için şikâyet edilmişlerdir. Havza kazasına bağlı Germe köyünde bulunan müteveffâ Yahya Paşa Zâviyesi Vakfı'na tahsis edilmiş Gedegra kazasındaki Kayılar köyünde bulunun çiftliğin mahsullerine köyden Saime Hatun fuzuli müdahalede bulunmuştur¹⁰⁶. Divriği'de mülk dükkânlarını vakfeden Musa'nın vakfiyesinde şart koştuğu üzere dükkânın gelirleri kasabadaki camide müezzin olanlara tahsis edilmiştir. Kasabada yaşayan Emine Hatun dükkânın kendi mülkü olduğunu iddia ederek dükkânı zapt ettiği için şikâyet edilmiştir¹⁰⁷. Bu gibi durumlarla şikâyet edilen kadınlar için de gerekli yaptırımlar uygulanmış, kanunlara uygun şekilde hareket edilmesi yönünde emirler çıkarılmıştır.

Osmanlı'da malikâne-divânî sisteminin en yoğun uygulandığı bölgelerden biri olan Sivas eyaletinde¹⁰⁸ kadınların da sistemin içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Amasya'nın Geldiklanâbâd kazasına bağlı İlbey köyündeki vakıf malikanenin yedide bir hissesinin tevliyeti Ümmügülsüm Hatun'un üzerindedir¹⁰⁹. Osmanlı vergi sistemi içerisinde kadınların da yer alıyor olması dikkat çekmektedir. Ailedeki erkeklerin vefatı nedeniyle kadınlara geçen toprak işleme hakkı, kadınları da vergi mükellefi haline getirmiştir.

Sonuç

Çalışmanın ana kaynağı, Sivas eyaletine ait 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri'dir. Defter, 326 sayfadan ve 1041 hükümden oluşmaktadır. Bu hükümlerden 172 adedinde (%16,52) Müslüman kadınlarla ilgili mevzular tespit edilmiştir. Defterdeki hükümlerde, Sivas eyaletindeki kadınların sosyo-ekonomik yaşantıları, sorunları ve hukuki hakları konusunda çeşitli bilgiler bulunmaktadır. 1752-1755 yılları arasındaki hükümlerin kaydedildiği bu defter, Osmanlı'nın şehirli ve

¹⁰⁵ SAD nr. 5, s. 233-2.

¹⁰⁶ SAD nr. 5, s. 57-1.

¹⁰⁷ SAD nr. 5, s. 237-1.

¹⁰⁸ Mehmet Genç, "Mâlikâne-Divânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/518.

¹⁰⁹ SAD nr. 5, s. 254-1.

köylü kadınlarını pek çok konudan ele alınma imkânı sunmuştur. Çalışmanın amaçlarından biri, Osmanlı kadınları hakkında yeni yeni çalışılmaya başlanan Ahkâm-ı Şikâyet defterlerine vurgu yapmak olduğu için, çalışmanın neticesinde bu amaca hizmet edecek bilgiler ve belgeler bulunduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. İncelenen şikâyetler, 18. yüzyıl taşrasında şehirli ve köylü kadınlar hakkında çeşitli verilere ulaşmamızı sağlamıştır.

Ahkâm-ı Şikâyet defterleri Divân-ı Hümayûn'da dinlenen şikâyetlerin hükümlerine ait defterlerdir. Bu nedenle bu defterler imparatorlukta eyaletlerden İstanbul'daki divâna şikâyetlerini ulaştıranların davalarıyla ilgilidir. Sivas eyaletindeki kadınların hak arama mücadeleleri kapsamında divâna başvurma konusunda aktif oldukları görülmüştür. Bizzat divâna giderek huzura çıkıp şikâyetini sunma yöntemi, kadınların en çok tercih ettikleri yöntem olmuştur. Kadınların şehirde, kasabada ya da köyde ikamet etmeleri kadınların divâna başvurmaları hususunda belirleyici bir etken olmamıştır. Bütün yerleşim yerlerinden kadınlar divâna sorunlarını ulaştırmayı başarmışlardır.

Kadınların dahil olduğu şikâyetlerin miras davaları üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Ayrıca kadınların ekonomik hayatta da alım-satım, borç alıp verme, toprak işletme, vakıf yönetme gibi her türlü konuya bizzat müdahil oldukları anlaşılmaktadır. Şikâyetler aile müessesinin kurulmasından sonlanmasına kadar geçen süreçte kadınların yaşadıklarına dair de bilgiler sunmaktadır. Böylece hem Osmanlı miras, aile, toprak hukuku konularında önemli örnekler tespit edilmiş hem de kadının sosyo-ekonomik yaşantısını açıklayıcı bilgiler sunulmuştur.

Kadınlar bazen şikâyet eden bazen de şikâyet edilen durumunda karşımıza çıkmıştır. Bu da kadınları iki yönlü incelememizi sağlamıştır. Şikâyetler Osmanlı kadınlarının toplum içinde bazen mağdur bazen de suçlu konumunda yer alabildiğini göstermektedir. Kadınlar mağdur olduklarında haklarını aramak için divâna başvurma cesaretini ve imkanını bulmuşlardır. Suçlu olduklarında da kanunlara göre cezalarını çekmişlerdir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A. {DVNS.AHK.SS.d Sıra No. 5 (5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri)

Kitap ve Makaleler

Akbel, Mustafa, “Galata Şer’iyye Sicilleri Işığında Osmanlıda Kadının Ekonomik Hayattaki Tasarrufları”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/2 (2021), s. 745-757.

Aksu Kılıç, Leyla, “18. Yüzyıl Osmanlı Dünyasında “Saraylı Kadın Olmak” Metrûkâtıyla Dört Saraylı Kadının Muhallefâtı”. *18. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, 3, s. 783-835, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

Akyılmaz, Gül S., “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/1-2 (2007), s. 471-502.

Akyüz, Jülide, “Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan “Mehir” Hakkında Bazı Düşünceler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/37 (2005), s. 213-230.

Aydın, M. Akif, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul 2018.

Barkan, Ömer Lütfi, *Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler 1*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980.

Baysal, Alev, “Batılilar Gözüyle Harem: Gerçek ve Fantezi”. *Turkish Studies*, 4/1 (2009), s. 591-603.

Bilgin, Arif, “Mahremiyet ve Kazanç Arasında Osmanlı Kadını”, *Kadim 3* (Nisan 2022), s. 77-105.

Büyükşahin, Şefika, *Kayseri Şer’iyye Sicillerine Göre Kayseri’de Kadın (1688-1697)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2013.

Çelik, Buket, “Divân-ı Hümâyûn’a Şikâyet İletme Yöntemleri ve Mevsim Şartlarının Taşradan Gelen Şikâyetlere Etkisi”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/1, (2024), s. 65-79.

Çelik, Buket, “Divân-ı Hümâyûn’un Taşradan Gelen Şikâyetleri İnceleme ve Sonuçlandırma Yöntemleri Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48/1, (2024), s. 285-314.

Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

Çınar, Hüseyin, “Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar”, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Toplumunda Cinsiyet Mahremiyet ve Sosyal Hayat*, (ed. Miyase Koyuncu Kaya - Bedriye Yılmaz), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2018, s. 335-371.

Demir, Kader, "Osmanlı Kadınının Ceza Hukukundaki Yeri ve Şikâyet Hakkının Kullanımı (1785-1810)". *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/1 (2023), s. 508-535.

Demirel, Ömer, "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", *Belleten*, 54/211 (1990), s. 945-962.

Dinç, Güven, "Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu", *OTAM*, 17 (2005), s. 1-19.

Düzbakar, Ömer, "17. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Kadınların Ekonomik Alandaki Faaliyetlerine Yönelik Olarak Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 30 (2016), s. 93-108.

Ekinci, Ekrem Buğra, "Osmanlı Hukukunda İzinname ve Nikah". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2 (2006), s. 41-60.

Genç, Mehmet, "Mâlikâne-Divânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27, s. 518-519, Ankara 2003.

Gümüş, Ercan, "17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Devleti Hukuk Düzeni'nde Zaman Aşımı (Mürûr-ı Zamân) Uygulaması ve Amid Mahkemesinden Bazı Örnekler", *OTAM*, 42, (2017), s. 97-115.

Gün, Doğan, "Bir Saraylı Hanım Sultan: Hürrem", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38/65 (2019), s. 135-168.

Gürhan, Veysel, "18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kadın ve Hukuk: Amid Mahkemesi'nde Kadınların Hak Arama Süreçlerine Dair Bazı Değerlendirmeler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/3 (2017a), s. 1644-1664.

Gürhan, Veysel, "Kadınların Dîvân-ı Hümayun'a Şikâyet Haklarını Kullanmaları Üzerine Değerlendirmeler (Diyarbakır Eyaleti 1 Numaralı Ahkâm Defterine Göre)", *Tarih Okulu Dergisi*, 32 (2017b), s. 323-347.

İnalcık, Halil, "Şikâyet Hakkı: 'Arz-i Hâl ve 'Arz-i Mahzar'lar", *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet*, (Ed. Cüneyt Dalgakıran), (2018), s. 63-66.

İpşirli Argıt, Betül, "Osmanlı Kadın Tarihi Çalışmalarında Kullanılabilecek Birincil Kaynaklar", *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2, (2022), s. 260-289.

Kalyoncu, Hülya, "16.-19. Yüzyıl Dönemi Sosyal Yaşamında Osmanlı Kadını ve Osmanlı Topraklarında Yaşamış Sanatçıların Eserlerine Yansımaları", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14/35 (2021), s. 1104-1128.

Karademir, Zafer, "Tokat'ta Yapılan İş Ortaklıkları ve Kredi Anlaşmalarına Dair XVIII. Yüzyılın Ortalarından Bazı Örnekler", *Tokat Sempozyumu 1-3 Kasım 2012*, Bildiriler II, Özyurt Matbaacılık, (2013), s. 409-423.

Kars, Rümeyza, *Şer'îye Sicilleri Işığında Osmanlı Toplumunda Kadın Olmak Kayseri Örneği (1700-1720)*, Gazi Kitabevi, Ankara 2019.

Kavaklı Kundakçı, Sibel, “Osmanlı’da Mahkeme ve Kadın: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Konular (1732-1733)”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8/3 (2019), s. 1788-1812.

Keleş, Ahmet, “1765-1768 Yılları Arası Kadınların Şikâyet Hakkını Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme (3 Numaralı Bosna Ahkâm Defterine Göre)”, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3/6 (2020), s. 423-443.

Kılıç, Seval, “Osmanlı’da Komşunun Şu’fa Hakkı”, *Türk Hukuk Tarihi Sempozyumu (25-27 Ekim 2021) Bildiriler Kitabı*, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, Ankara 2023, s. 1147-1174.

Küçükdağlıkan, Ökkeş, “II Numaralı Maraş Ahkâm Defteri’nde Maraş’a Gönderilmiş Kadın Muhtevalı Şikâyet Hükümlerinin Değerlendirilmesi (1765-1775)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4/11, (2017), s. 277-300.

Maydaer, Saadet, “Klâsik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer’iyye Sicillerine Göre)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1, (2007), s. 299-320.

Maydaer, Saadet, “Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar ve Mal Varlıklarının Kaynakları”, *Vakıf Kuran Kadınlar*, (Haz. Fahmeddin Başar), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2019.

Mumcu, Ahmet, *Divân-ı Hümayun*, Phoenix Yayınları, İstanbul 2017.

Oğuz, Gülser, “61 Numaralı Edirne Şer’iyye Siciline Göre 17. Yüzyılda Edirneli Kadınların Giyim Kuşam Kültürü”, *Milli Folklor*, 23/92, (2011), s. 106-116.

Okur Gümrükçüoğlu, Saliha, “Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Teb’asının Şikâyetleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61/1, (2012), s. 175-206.

Ortaylı, İlber, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları*, 1, (1980), s. 33-40.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Kronik Yayınları, İstanbul 2018.

Özcan, Aslı, *Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2018.

Özdemir, Elif - Tezcan, Hülya, “Osmanlı Toplumunda Kadın Giyiminin Seyyahlar Üzerinden İncelenmesi”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8/61 (2022), s. 1203-1214.

Özmutlu, Günnaz, “Harem Cariyelerinin Musiki ve Seyirlik Oyunlardaki Eğitimleri (1677-1687)”, *Belleten*, 78/283 (2014), s. 1033-1083.

Soyşekerci, Serhat, “Osmanlı Harem’inde Kadınlar: Bir Nesnellik Sorunu”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7/51 (2021), s. 2775-2784.

Şimşek, Ayşe, “Osmanlı Kadınının Miras Hukuku: 18. Yüzyıl Konya Şer’iyye Sicilleri Çerçevesinde Miras Davaları”, *Bilimname*, (2022), s. 681-711.

Taş, Hülya, “Osmanlı’da Şikâyet Hakkının Kullanımı Üzerine Düşünceler”, *Memleket, Siyaset, Yönetim Dergisi*, 3, (2007), s. 187-204.

Taş, Mehmet, "Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri". *Journal of Turkish Studies*, 9/10 (2014), s. 1301-1320.

Tekin, Rahmi, "Şer'iye Mahkemesine Başvuran Halepli Kadınlar (956-972/1549-1565)", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33 (2023), s. 244-261.

Tuğluca, Murat, *XVII. Yüzyıl Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, TTK Yayınları, Ankara 2016.

Turan, Ali, "1815 Numaralı Trabzon Şer'iye Siciline Göre Hukuki Hayatta Kadın (1554-1558)", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6/3 (2015), s. 379-428.

Uçar, Gülsün, "17. Yüzyıl Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Kadını", *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 1/1 (2017), s. 100-110.

Uluçay, Çağatay, *Harem II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Uysal, Zeynep, *Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014.

Üner, Mehmet Emin, "Şer'iye Sicillerine Göre Urfa'da Kadın ve Aile (XVII-XVIII. Yüzyıllar)", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (2015), s. 22-48.

Yancı, Ülkü, "Batılıların Gözünde Osmanlı Kadını İmajı Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/23 (2016), s. 381-396.

Yörük, Doğan - Karadoğan, Aynur, "Konya'da Borç İlişkileri: 1700-1750", *Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir*, (Ed. İlyas Gökhan, Hüseyin Saraç, Gökçe Özcan), Kömen Yayınları, 2018, s. 105-122.

Yücel, Abubekir Siddık, "Sivas Şer'iye Sicilleri Toplu Kataloğu Üzerine", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/2 (2018), s. 1059-1079.

Extended Abstract

When one thinks of women in the Ottoman State, the first thing that comes to mind is the palace women who were the wives or mothers of the sultans. Perhaps the most important reason for this is that the subject of palace women attracts more interest. Furthermore, the availability of more sources on topics such as the birth ceremonies, lifestyles, clothing, jewelry, dowries, weddings, and foundations of palace women, consisting of the sultan's wives, children, and women in the harem, may also have triggered this interest. There are numerous studies on Ottoman palace women based on archival sources and the accounts of local and foreign travelers and Western writers. Academic studies on urban and rural women living outside the palace have generally focused on family life, such as engagement, marriage, dowry, divorce, inheritance, monogamy or polygamy, number of children, estates, and clothing. The fact that information about urban and rural women is concentrated on certain topics stems from the limited information available about women in archival documents. Until the Tanzimat period in the Ottoman State, legal matters were heard in local courts before qadis and recorded in Sharia registers. Therefore, studies on women have generally been based on Sharia registers. By using the Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri as a source in this study, we go beyond this perception and contribute to future studies on Ottoman women.

This study primarily utilizes the 5th Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri (A.ŞDVNS.AHK.SS.d Serial No. 5), which contains rulings dated November 1752 to June 1755 from the records of the Prime Ministry Ottoman Archive (BOA). The 5th Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri, which records the complaints of the people living in the province of Sivas, contains a total of 1041 rulings. Of these, 168 cases involved Muslim women and 32 involved non-Muslim women. Four cases concern issues between Muslim and non-Muslim women. Therefore, 203 of the 1041 rulings in the register (19.50%) contain information about women.

The study examined a total of 172 rulings, including 168 rulings involving Muslim women and 4 cases involving both Muslim and non-Muslim women. Only rulings recorded in the register and concerning non-Muslim women were included in the study. Since all issues concerning Muslim women were addressed, the assessments were made in general terms. It was deemed sufficient to mention only the details of events considered important. For example, in inheritance cases, no detailed mention was made of the heirs or

the subject matter causing the inheritance dispute. The study focused particularly on numerical data. The reason for following this approach was that a detailed examination would have exceeded the scope of an article.

The examined ledger provides us with significant material demonstrating that urban and rural women living in the Ottoman provinces were actively involved in almost every aspect of life. Furthermore, the ledger is important in terms of revealing the socio-economic status of women in the 18th century, a period of Ottoman history that has not been studied extensively. Another issue that the study aims to reveal is the problems women faced and their struggles to seek justice. The data in the Ahkâm-ı Şikâyet registers, which are among the Divân-ı Hümayûn records, are rulings on the complaints of those who went to Istanbul from the provinces or wrote petitions to bring their problems to the highest court. Therefore, this study also aims to show that women in the provinces were able to go all the way to the highest court in their struggle for rights.

The Divan-ı Hümayun was located within Topkapı Palace in Istanbul, the administrative center of the Ottoman State. Considering the transportation conditions of the time, it is conceivable that people from the provinces would only choose to go to the Divan for very important matters such as banditry or oppression. Furthermore, while there were other options for submitting complaints to the Divan, such as submitting petitions or sending letters, the fact that people preferred to go to the Divan in person to present their complaints verbally is another point that may be questioned. However, all studies on these issues have found that the vast majority of the common people preferred to go to the divan in person to report their problems and did not distinguish between important and unimportant complaints in the complaints they submitted to the divan.

The most fundamental reason for women in the province of Sivas to appeal to the divan has been inheritance issues. Of the 172 complaints, 78 (45%) relate to inheritance disputes. In second place are public order issues, including complaints of bandit attacks, rape, looting, and extortion. There were 39 complaints related to these issues (22%). Although complaints were concentrated on these two issues, it is seen that women also knocked on the door of the divan for problems related to family issues, property purchase and sale transactions, foundation issues, and land management.

This register, which records rulings from 1752 to 1755, provides an opportunity to examine Ottoman urban and rural women in relation to many issues. Since one of the aims of this study is to highlight the Ahkâm-ı Şikâyet registers, which are only now beginning to be studied in relation to Ottoman women, it is appropriate to state that the study has yielded information and documents that serve this purpose. The complaints examined have provided us with various data about urban and rural women in the 18th century.

The Ahkâm-ı Şikâyet registers are records of the rulings on complaints heard by the Imperial Council. Therefore, these registers concern the cases of those who brought their complaints from the provinces of the state to the council in Istanbul. It has been observed that women in the province of Sivas were active in applying to the council as part of their struggle for rights. Going to the Divan in person to present their complaints was the method most preferred by women. Whether women lived in a city, town, or village was not a determining factor in their applying to the Divan. Women from all settlements managed to bring their problems to the Divan.

Women have sometimes appeared before us as complainants and sometimes as the subject of complaints. This has led us to examine women from two perspectives. Complaints show that Ottoman women could sometimes be victims and sometimes perpetrators within society. When women were victims, they found the courage and means to seek justice by appealing to the divan. When they were guilty, they served their sentences according to the law.

EKLER

Ek 1: 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterinde Kadınların Dahil Olduğu Davaların Konularına Göre Dağılımı¹¹⁰

Konu	Sayfa sayısı/Hüküm sırası	Toplam (Adet)	Yüzde (%)
Miras	12-1, 18-2, 20-2, 21-4, 26-2, 43-3, 45-2, 45-4, 50-2, 56-2, 57-3, 58-4, 62-1, 71-1, 76-2, 79-2, 83-2, 83-3, 88-4, 90-2, 91-1, 92-1, 98-4, 107-3, 112-4, 121-3, 124-1, 129-3, 133-1, 134-3, 140-1, 150-1, 150-3, 151-3, 156-2, 164-1, 172-1, 179-1, 179-3, 184-3, 189-2, 190-1, 190-4, 191-2, 191-4, 195-2, 197-2, 209-1, 210-3, 212-2, 218-5, 224-2, 226-1, 229-1, 231-2, 242-3, 243-1, 245-1, 249-1, 250-2, 252-2, 252-3, 253-1, 258-2, 259-3, 260-3, 276-4, 278-3, 280-3, 281-5, 296-1, 296-2, 296-3, 300-2, 314-1, 316-1, 316-4, 317-3	78	45,34
Asayiş	11-1, 17-1, 41-1, 56-4, 59-3, 69-1, 70-1, 70-2, 75-1, 107-6, 113-2, 115-2, 121-2, 145-4, 147-1, 150-2, 157-3, 172-3, 175-3, 177-3, 182-2, 186-1, 186-3, 186-4, 189-3, 193-3, 195-1, 201-2, 214-4, 249-2, 255-3, 257-1, 275-1, 277-1,	39	22,67

¹¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.{DVNS.AHK.SS.d Sıra No. 5 (5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri) incelenerek hazırlanmıştır

	279-3, 284-4, 285-3, 308-1, 318-3		
Nikah, Nişan, Boşanma, Nafaka	9-1, 15-1, 37-2, 88-2, 93-2, 139-4, 166-1, 168-2, 199-1, 204-4, 225-1, 227-2, 233-4, 234-1, 238-1, 272-3, 285-2, 302-1	18	10,46
Toprak işletme	25-1, 41-3, 68-3, 79-2, 80-1, 90-3, 118-3, 167-3, 212-3, 224-3	10	5,8
Vakıf	37-3, 57-1, 105-3, 110-3, 120-3, 127-2, 207-2, 224-4, 233-2, 237-1, 254-1	11	6,39
Alım-satım	66-1, 72-1, 91-2, 93-1, 144-2, 156-1, 161-6	7	4,06
Borç	63-2, 111-3, 167-4, 193-2, 255-6, 261-2	6	3,48
Seyahat izni	78-2, 165-3, 193-4	3	1,74
Toplam		172	

Ek 2: 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterinde Kadınların Şikâyetlerini Sunuş Şekilleri Açısından Değerlendirilmesi¹¹¹

Şikâyetini Sunuş Şekli	Sayfa-Hüküm sırası	Adet
Gelüb	12-1, 41-1, 41-3, 43-3, 45-4, 58-4, 59-3, 63-2, 68-3, 75-1, 78-2, 79-2, 80-1, 83-2, 83-3, 88-4, 90-3, 91-1, 93-1, 105-3, 107-3, 111-3, 112-4, 118-3, 121-3, 134-3, 144-2, 150-1, 150-3, 156-2, 161-6, 167-3, 172-1, 179-1, 179-3, 182-2, 186-3, 189-2, 190-1, 193-2, 195-1, 199-1, 207-2, 209-1, 218-5, 233-2, 242-3, 250-2, 254-1, 258-2, 277-1, 278-3, 281-5, 284-4, 285-2, 296-2, 296-3, 317-3, 261-2	59
Arzuhal	15-1, 20-2, 25-1, 113-2, 129-3, 139-4, 145-4, 175-3, 184-3, 191-2, 193-4, 226-1, 234-1, 245-1, 308-1, 255-6	16
Mektub	17-1, 45-2	2
Belirtilmemiş	11-1, 56-2	2

¹¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.{DVNS.AHK.SS.d Sıra No. 5 (5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri) incelenerek hazırlanmıştır

Ek 3: 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterinde Kadınların Yaşadıkları Yer Açısından Değerlendirilmesi¹¹²

Yaşadığı Yer	Sayfa-Hüküm sırası	Adet
Kaza	9-1, 11-1, 15-1, 17-1, 18-2, 26-2, 37-2, 37-3, 56-2, 56-4, 57-1, 58-4, 59-3, 66-1, 72-1, 76-2, 79-2, 83-2, 83-3, 88-2, 90-3, 91-2, 93-1, 93-2, 98-4, 107-3, 107-6, 112-4, 118-3, 120-3, 121-2, 121-3, 124-1, 127-2, 129-3, 133-1, 134-3, 139-4, 140-1, 144-2, 147-1, 150-1, 150-3, 151-3, 156-1, 156-2, 165-3, 167-4, 168-2, 172-1, 179-1, 179-3, 184-3, 186-3, 189-2, 190-1, 191-2, 193-2, 193-3, 193-4, 197-2, 199-1, 204-4, 207-2, 209-1, 224-2, 225-1, 226-1, 227-2, 229-1, 231-2, 233-2, 234-1, 242-3, 243-1, 245-1, 249-1, 252-2, 252-3, 253-1, 258-2, 259-3, 260-3, 272-3, 275-1, 276-4, 279-3, 280-3, 281-5, 296-1, 296-2, 296-3, 302-1, 318-3	94
Köy	12-1, 21-4, 25-1, 41-1, 43-3, 45-2, 45-4, 50-2, 57-3, 63-2, 68-3, 69-1, 70-1, 70-2, 71-1, 80-1, 88-4, 91-1, 105-3, 111-3, 113-2, 115-2, 145-4, 150-2, 157-3, 161-6, 167-3, 172-3, 175-3, 179-2, 190-4, 195-1, 201-2, 210-3, 212-2, 212-3, 218-5, 224-3, 224-4, 233-4, 238-1, 249-2, 250-2, 254-1, 255-3, 257-1, 277-1, 284-4, 285-2, 285-3, 300-2, 314-1, 317-3	53
Kasaba	20-2, 41-3, 62-1, 90-2, 92-1, 110-3, 164-1, 166-1, 177-3, 186-1, 186-4, 189-3, 191-4, 195-2, 214-4, 237-1, 278-3, 308-1, 316-1, 316-4, 255-6, 261-2	22
Nahiye	182-2	1

¹¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.{DVNS.AHK.SS.d Sıra No. 5 (5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri) incelenerek hazırlanmıştır

Ek 4: 5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterinde Kadınların Davadaki Tarafları Açısından Değerlendirilmesi¹¹³

Davadaki Tarafı	Sayfa-Hüküm sırası	Adet
Şikâyet Eden (Davacı)	11-1, 12-1, 15-1, 20-2, 25-1, 41-1, 41-3, 43-3, 45-4, 56-2, 58-4, 59-3, 63-2, 68-3, 79-2, 80-1, 83-2, 83-3, 88-4, 90-3, 91-1, 93-1, 105-3, 111-3, 112-4, 113-2, 118-3, 121-3, 129-3, 134-3, 139-4, 144-2, 145-4, 150-1, 150-3, 156-2, 161-6, 167-3, 172-1, 175-3, 179-1, 179-3, 182-2, 184-3, 186-3, 189-2, 190-1, 191-2, 193-2, 193-4, 195-1, 199-1, 207-2, 209-1, 218-5, 226-1, 233-2, 234-1, 242-3, 245-1, 250-2, 254-1, 258-2, 277-1, 278-3, 281-5, 284-4, 285-2, 296-2, 296-3, 300-2, 308-1, 317-3, 255-6, 261-2	75
Şikâyet Edilen (Davalı)	18-2, 21-4, 26-2, 37-3, 57-1, 57-3, 66-1, 92-1, 107-3, 110-3, 120-3, 124-1, 127-2, 133-1, 151-3, 156-1, 166-1, 167-4, 172-3, 179-2, 186-1, 189-3, 193-3, 195-2, 201-2, 210-3, 212-3, 224-2, 224-3, 224-4, 225-1, 227-2, 231-2, 237-1, 243-1, 249-1, 252-2, 252-3, 253-1, 259-3, 260-3, 272-3, 276-4, 296-1, 302-1, 314-1, 316-1	47
Kadının adına başkasının Davacı olduğu şikâyetler	9-1, 17-1, 37-2, 45-2, 50-2, 56-4, 62-1, 69-1, 70-1, 70-2, 71-1, 72-1, 76-2, 88-2, 90-2, 91-2, 93-2, 98-4, 107-6, 115-2, 121-2, 140-1, 147-1, 150-2, 157-3, 164-1, 165-3, 168-2, 177-3, 186-4, 190-4, 191-4, 197-2, 204-4, 212-2, 214-4, 229-1, 233-4, 238-1, 249-2, 255-3, 257-1, 275-1, 279-3, 280-3, 285-3, 316-4, 318-3	48

¹¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.{DVNS.AHK.SS.d Sıra No. 5 (5 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri) incelenerek hazırlanmıştır